

EDEBİYAT DOSTLARI

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ

Yıl: 1

Sayı: 3-4

Temmuz-Ağustos 1987

Fiyatı: KDV Dahil 400 TL.

"Erdemli bencilik ve yeni insan tutkusu 'Nasıl Yapmalı'nın temel mesajını oluşturuyor. Topluma ve insanlığa tam anlamıyla yararlı olabilmenin, belli bir bireyi doyundan ve erdemli bir bencilikten kaynak bulması, hemen söyleyeyim, bana hiç de ters ya da ürktücü gelmiyor. Üstelik bu yaklaşımın yalnızca Çernişevski'ye özgü bir yanı yok. Heivetus'la başlıyor."

METİN ÇULHAOĞLU

"Yeni İnsan, gelecek olanı bugünden yakalayan, yarının toplumunu bugünden inatla yaşamak isteyen insandır."

"Şiir tarih değildir. Ama şiirde tarih vardır. Ondan da önemlisi, şiir edebi metin bir toplumun okuma biçimidir de. Bir döneme yayılan edebiyat pratiği, o dönemi anlatmakta, bir bütünü değil ama, o bütüne ilişkin önemli ipuçlarını verir bize."

AKİF KURTULUŞ

"Ütopya, yaşanan acı gerçekliğe karşı bir düş dünyası önerebilir; gerçekliğin kabuk bağlanmış çibanelerini keskin neşteriyile açarak, duyarsızlaşmış okuyucunun irini görmesini sağlayabilir; düzenin kutsal emanetlerinin rezilliğini gösterebilmek için, onların korunduğu içiçe kalelerin duvarlarını (bacalardan girerek) geçebilir."

ADAM ŞENEL

CEHALET MUTLULUKTUR / MURAT YETKİN □ DAYANILMAZ HAFİFLİKLER □ KADIN KOKUSU KADIN KORKUSU / ADALET ÇUTSAY □ CİNSİYETÇİ İDEOLOJİ VE ŞİİR / AKİF KURTULUŞ □ ÜTOPYANIN MASALSİ BİÇİMİ KENDİNİ TABU BEKÇİLERİNE KARŞI KORUYACAKTIR / ADAM ŞENEL'LE KONUŞMA □ AŞAĞILAMA VE YÜCELTME MEKANİZMALARI / HÜSAMETTİN ÇETİNKAYA □ FEODAL TÜRK ŞİİRİ / CİHAN OĞUZ □ Erdemli Bencilik ve Yeni İnsan NASIL YAPMAMALI? / METİN ÇULHAOĞLU □

ŞİİRLER FIRAT TEZER / MEHMET FIKRİ ÜNAL / SEDAT BİLGİN

CEHALET MUTLULUKTUR

Murat YETKİN

Sanatın yalnızca güzel imge-leri güzel biçimlerde birleştirmek olmadı-ğını, kaldı ki bunun bile, hiç değilse asgari anlamda bir tarih, politika, ekonomi bil-gisiyle, toplumsal bilimlerle yoğrulması gerektiğini dilim döndüğünce, dilimiz döndüğünce anlatmaya çalışıyoruz "sair" adayına. Üniversitede sosyoloji okuyor. Kitaplar, şiir kitapları istiyor, gidiyor. Bir kaç gün ya da birkaç hafta sonunda aynı kötü şiirlerle çıkıp geliyor ama. Şiir bir ye-tenek işidir sonunda, olabilir, kötü yaza-bilir. Ancak şiirler üzerindeki tartışmalar da giderek daha geri noktaları savunuyor olması, sabrın sınırlarını zorlamaya baş-lıyor. "Niye hiç okumuyorsun?" diyebi-liyorum sonunda. Yanıtı, kanımızı döndürüyor: "Okursam duyduğumun ze-deleneceğinden korkuyorum."

1980'ler Türkiye'sinde, üniversitede sosyoloji okuyan biri "Toplumsal içerikli" dediği şiirler yazmaya çalışıyor ve kitap okursa duyduğumun zedelenec-ğinden korkuyor.

Bu, cehalet olmakla kalmayıp, cahil-likte ısrardır.

Bu, yalnızca herhangi bir örnek ol-saydı, kuşkusuz anmaya bile değmezdi. Ancak cahillik, en somut anlamıyla bil-gisizlik son altı yedi yıldır bir erdem gibi yüceltiliyor ve bir kanser gibi yayılıyor ne-redeyse. Yüceltilmesi de, yaygınlaşması da dolaylı yollardan gündeme geliyor ve açık deyimlerle manipüle ediliyor.

Bu yönlendirimin iki ana unsuru var. Birincisi yasal düzenlemeler, ya da doğru deyişle kısıtlamalar bazında. Örne-ken vermek gerekirse, Yüksek Öğrenim Kanunu ilk kalemde sayılabilir. Diğeri, yaygınlaştırıcı ve içselleştirici olanı, kitle iletişim araçlarının kullanımında ortaya çıkıyor.

Birincisiyle kısıtlanan daraltılan gide-rek ortadan kaldırılan ufuklar, ikincisiyle meşru bir zemine oturtuluyor.

Birincisiyle, azyıla yetinmek zorun-da bırakılan insanlar, ikincisiyle azyıla ye-tinmeye alıştırılıyorlar.

Açmak için aynı örnek üzerinde yo-ğunlaşırsak, YÖK, kendi alanında uzman, kendi alan dışındaki dünyaya ilgisiz ve bu dünyadan habersiz kara cahiller yetiştir-me stratejisinin formülasyonudur. Akade-mik kariyer verme kriterlerinden "iyi bir eş nasıl seçilir" anketlerine, televizyon-da "Ayn Konusu" programlarından rek-lam panolarına dek açılan bir üstüpya ilişkileri yumağı ise, bu kendi alanında uz-man karacakillerin, konularını doğal, olması gerektiği gibi, değişmez ve yeterli bulmalarını sağlıyor.

Verili olan konumunu kabullenmek, onunla yetinmek durumunda kalan insan, belki de korunma içgüdüsünün dürtüsü-yle, bu durumunu meşrulaştırmak, belki ilk önce de kendi içinde meşrulaştırmak yo-luna sapıyor. Bu meşrulaştırma çabası da-hi, kişinin henüz toplumsal anlamda bir hafıza kaybına uğramamış olduğunun bir göstergesi sayılabilir. Ancak bundan son-raki adım eğer atılırsa, o büyük ve geri dönüşmesi çok zor unutkanlığa, hafıza kaybına, tarih kaybına doğru atılıyor.

Bu adım, kişinin hedeflerini verili olan konumunun sınırlarına indirgemesi, o sınırlar içinde yeniden tanımlamasıdır.

Kişi, mutluluğunu kendisine dayatıl-mış sınırlar içinde aramaya başlıyor.

Giderek, küçük sevinçler, küçük mutluluklar, gerçek sevinçler ve gerçek mutluluklara dönüşüyor terminolojisinde.

Bu noktaya vardığında ise, sistemin ona, onun durumundakilere verdiği me-sajı sevinçle algılıyor: "Bir tek dileğim var, mutlu ol yeter!"

Mutluluk ne peki? Keşfedilen yeni hedeflere yaklaşabilmenin getirdiği sevinç mi?

Peki, mutsuzluk ne o zaman, kişinin hedeflerine ulaşamamasından, ya da he-deflerinden uzaklaşmasından duyduğu aci mı?

Sevgilimden ayrıldığımda mutsuz ol-muyorum muyum? Hastalandığımda, kötü bir haber aldığımda, bir arkadaşımın tu-tuklandığını duyduğumda mutsuz olmu-

yor muyum? Ya da sevgiliyle birleşmek, iyileşmek, kötü haberin asılsız çıkması, arkadaşımın tahliye olması mutlu etmiyor mu beni?

Burada bir yanılsamayı aşmak gere-kiyor: Ne acılar mutsuzlukla özdeşdir, ne sevinçler mutlulukla.

Mutsuzluk acıyı, mutluluk sevinci kapsar. Ancak, acı, mutsuzluğun tanı-mında ne kadar yetersiz kalırsa, sevinç de mutluluğun tanımını için o kadar yetersiz kalır.

Mutluluk, bir formülasyonla, ger-çekleşebilecek, gerçekleşme olasılığı görü-nen hedeflerin, ideallere oranıdır.

Gerçekleşebilecek

Hedefler

Mutluluk Oranı :

İdealler

Mutluluk bir orandır, görece ve ki-şiyeye göre değişkendir.

Mutluluğun "az" ya da "çok" olu-şunu belirleyen ise kişinin idealleridir, ide-allerinin boyutları, genişliği, derinliği, vadesidir. Çünkü, verili herhangi bir top-lumun fiziksel sınırları içinde, devrimler ve karşı devrimler türünden sızama ve sü-reksizlikler boyunca süren gelişmeler di-şında, gerçekleşebilecek hedeflerin belli sınırları, kişiden kişiye çok fazla değişme-yen bir tanım aralığı vardır. İşte bu tanım aralığı içinde kişinin mutluluk oranının belirleyici unsuru kişinin idealleri ol-maktadır.

Bu saptamaya göre, kişinin idealle-rinin genişliği oranında daha az mutlu, ya da mutsuz olabileceği söylenebilir.

Daralan, sınırlanan ve bu (yeni) sı-nırlarını kabullenip hedeflerini yeniden ta-nımlayan bir insanın yüksek, geniş, derin ve uzun vadeli idealleri olması beklenebilir mi? Peki ya hafızasını, geçmişini yitirmiş bir insanın, geleceğine ilişkin büyük ve he-yecanlı hayaller kurabilmesi?

Mevcut olanı kabullenmek, herşeyin ötesinde görmekten ve yargulamaktan şu ya da bu ölçüde, kısmen ya da tümtüyle vazgeçebilmenin bir sonucudur.

Görmekten vazgeçmek, bilmekten vazgeçmeye ve zaten dolaylı olarak yar-gılamak, karar verme yeteneğinin körelme-sine zemin oluşturuyor.

Verili sınırları içinde saptadığı hedef-lerle mutlu olmak isteyen kişi, ister iste-mez bilmekten, öğrenmekten vazgeçmek durumunda kalıyor.

Giderek mutlu olmanın önkoşulu bil-gi edinmekten vazgeçmek ve hatta yuka-

rıda da anıldığı gibi, bir korunma güdüsüyle, öğrenmenin reddi olabiliyor. Mutluluk, cehalette bulunuyor.

Vazgeçebilen insan, önceki konu-muyla orantılı olarak, şiddetli tarafından ödüllendirilmiş, bunun getirdiği yaşam standardı rahatına da kavuşabiliyor. Örne-ke verilebilir.

"Havagazi fenerinin altında durdu-lar. Roy Dranat sarhoştur. Benerci'nin el-lerini tuttu:

— Benerci, belki siz haklısınız, de-di. Belki haklısınız. Fakat ben "dünya dü-zeltecek ben mi kaldım" a kadar düştüm. Mümkündür ki, "beş parmak bir olmaz" 'a kadar da alçalayım."

Vazgeçiş bir kez başladı mı, sürüyor. Satırların yazarı, Benerci rolündeki Nazım Hikmet yıllarca hapis yatıyor, acı çekiyor, sürgünde ölüyor. Satırların kahramanı, Roy Dranat, Vedat Nedim Tör Cumhuriyet ideolojisini yaratan Kad-ro'da başladığı yolculuğunda, o günler için çok önemli bir yere Ankara Radyo-su Müdürlüğüne ulaşıyor.

Bu noktada öyle güzel bir denge ku-ruluyor ki, hem çağımızın mutsuz insanı az bir çabıyla, ya da belki hiç bir çaba göstermeden "mutlu" oluyor, hem de bi-reylerden yola çıkıp toplumun cehaletini sağlamayı hedefleyen strateji amacına ulaşıyor.

Bilmek istemeyen insan, soru sormaz.

Soru sormayan insanın, bir sorunu çözmek gibi bir tasası ve sorunların çöz-ülebilmesi doğrultusunda tasarıları yok demektir. Günübirlik yaşar, günübirlik yok olur.

Cahilliğin mutluluğu, yokolmanın mutluluğudur.

Mutsuzluğun bilinci, insanın varo-luşudur.

İnsanca varolmak, mutsuzluğun bil-incisiyle, bilginin bilinciyle mutlu olmaktır.

Bir insan örneğiyle başlayan yazı, yi-ne bir insan örneğiyle bittin.

İsmail Beşikci son onaltı yılın on yı-lını hapse geçirdi. Bu on yılın son altı yıla, yazdığı bir mektup müsvettesindeki görüşlerin tümtüyle kendisine ait olduğun-u savunması yüzündendi.

İsmail Beşikci, hafızasından, tarihin-den, sorunlarından ve yanıtlarından vaz-geçmemenin inadiyla bir bilim adamı ve bir insan olarak varolmanın bilinciyle ve bu bilincin getirdiği mutsuzlukla bir iti-raza haykırıyor.

İsmail Beşikci'nin mutsuzluğunu paylaşmamak için insanın hafızasını yitir-memisi olması mümkün mü?

“DAYANILMAZ HAFİFLİKLER”

YAPMAMALIYDIK AMA OLDU BİKERE

"(...) Kadınlarımız. Anamız, kızkardeşimiz, karımız sevgilimiz. Çok çek-tiler bizden...Pek çok üzdük onları...Mahkeme mahkeme, hapishane ha-pishane doluştılar peşimizde. Heyecanla beklediler...Evde...Saçlar dağınık...Gözler puslu...Kadınlarımız...Nasıl ödeyeceğiz sizin hakkını-zı...Nasıl...Hiçbirini...Hiçbirini mutlu edemedik..."

Cengiz Gündoğdu
"yağmur... tren... bir kadın..."
Varlık, Haziran 1987

ERKEK DAKTİLODA, KADIN MUTFAKTA, AYGAZ BİTTİ, ESER MAHVOLDU

(Varlık Dergisi için söylüyor) "(...) Dergi, bu yüzden birçok atılımı yapı-mıyor. Yazarlarına yeterli telif veremiyor... Yazarlarımız da böyle. Çoğu herhangi bir işte çalışıyor. Akşam eve geldiğinde son derece yorgun olu-yor. Kadınsa, evin işleri de var üstünde. Erkeğin derdi de bitmiyor. Kira-yı, çocuğun ayakkabısını, şunu bunu düşünüyor. Eseri tam kurğularken mutfakta bir ses, "Aygaz bitti". Eser, tam kurulurken berbat oluyor..."

Cengiz Gündoğdu
"yağmur... tren... bir kadın..."
Varlık, Haziran 1987

IF I WERE A RICH MAN...

"(...) Türkiye'de okur, yazarını zengin etmelidir. Peki okur ne olacak? Yoksul mu kalacak? Yoksul kalmaz. Yazarla okur birlikte yükselir. Böy-fedir bu. Okurla yazarın buluştuğu noktada yaratıcılığın önündeki birçok engel yıkılır. Okurla yazar birlikte yükselir..."

Cengiz Gündoğdu
"yağmur... tren... bir kadın..."
Varlık, Haziran 1987

ŞİMENDİFER DİYENLER VAR DA!...

"Romanı bir sanat olarak görüyorum."

Mümin Güneş
Broy, Haziran 1987

NEREDEN BAŞLARSAN BAŞLA SEN GENE DE BAŞTAN BAŞLA

"(...) Yalnız çevre sorunları yok ki! Sonra insana ait sorunlarda bir değil. Kadın hakları var. Tutuklu hakları var. İdam cezasına da karşıyım. İş-kence. Temel haklar, hürriyetler. Demokrasi... Hangi birine yetişeyim? Nereden başlayayım?"

Ali Taygun
"Tek Adam ve Kaplumbağalar"
Yeni Düşün, Haziran 1987

YOLBOYU

KADIN KOKUSU KADIN KORKUSU

Fransızca'da *émancipé* pek serbest, yüzü gözü açılmış, hafif-meşrep anlamına geliyor. Almanca'da *emanzipieren* fiili de kadın özgürlük hareketleri için kullanılıyor. Herhalde Batı'da kadınlar bu kavramı "hafifmeşrep olabilmek" için kendileri "seçmediler". Durup dururken gökten sembolle inmediği de muhakkak bu "fiil"in. Ancak öncü kadınların yerleşik ahlak kurallarını epey zorladığı kelimenin kökenine ve gelişimine bakıldığında anlaşılıyor. Çok da doğal, şaşacak bir şey yok.

Bizde de son zamanlarda yayınlanan "Erkek Düşmanlığından Korkmamak" veya "Erkek Kokusu" gibi yazılar kelimenin "özüne" uygun olarak-galiba pek de farkında olmadan- dünya "emancipation" tarihine birer "katkı" olsa gerek. Hafifmeşrep olma özgürlüğü için verilmiş birmücadele de sayılabilir. (Çokçağık da olsa burada hafifmeşrepliği bir uzuluk, yerleşik ahlaka ayrılmamacasına eklenilen bir uzuluk olarak kullandığını belirtmeliyim. Yoksa gerçek anlamında hafifmeşreplik yerleşik ve baskın olana "kendi halinde" bir reddiyedir. Kabul ederim, kabul edilebilirdir.)

Öte yandan Duygu Asena da, "araba ne özgürlük müş meğer"li,

"koltuğuma gömüldüm, özgürüm ben" özgür"ü hafifmeşreplikle, hizmet kervanına katılıyor. Araba bir özgürlük değil bir rahatlık, olsa olsa bir serbestliktir. Sorgulanmamış fakat aynen kabullenilmiş bir mekan ve zamanda hareket serbestliği!

Fransız Devrimi'nden bu yana özgürlük kavramı üzerine epey şey söylendi, epey de yol alındı. Özgürlük ulaşılması gereken mutlak, nihai ve ideal bir "nokta" değil. Bu, idealizmin ta kendisidir. Bir şema tesbit edip, yaz tatilini istediğim yerde geçirebilsem, istediğim gibi kitap okuyup sinemaya gidebilsem, istediğim zaman yemek pişirip istemediğim zaman peynir-ekmek yiyebilsem veya yiyebileceksem, özgürüm... Böyle bir ideal "nokta" yok. Çünkü bu mükemmelliyetçiliktir. Böyle bir mükemmel özgürlük noktası yok. Daha doğru bir kavram olarak özgürleşme ise sürekli bir sıçramayla ulaşılan bir genişlemedir. Sürekli olarak bir üst noktaya, yukarıya doğru bir sıçrama. Özgürlük serbestlik değildir. (Ama örneğin Almanca'da "Freiheit" hem özgürlük hem de serbestlik anlamına gelir. Keza İngilizce'de "freedom" iki anlama da gelmek üzere kullanılabilir. Bu da Türkçe'nin öntümüze çıkardığı bir küçük "zorluk". N'apalım.) Dolayısıyla yeni ve özgür bir kadın tipini yeni bir insan tipine doğru bir adım olarak düşünmek zorundayız. Yeni bir hayata doğru. Eğer özgürlük ve serbestlik birbirinin yerine kullanılmaya devam ederse "Kadın Özgürlük Hareketi" adının "Kadın Serbestlik Hareketi" olarak değişti-

rilmesini öneriyorum. Mücadele edilecek "hususlar"ın tespitinde kolaylıklar sağlayabilir. Örneğin yakası açık bluz giyme serbestliği gibi, her kadına bir araba gibi, koltuğa gömülerek özgürleşme serbestliği gibi...

Peki Duygu Asena bir feminist midir? Bu konuda kendisinin ne düşündüğünü hiç merak etmiyorum. Bence değil! Sosyalist? Aman yapmayın! E, öyleyse onun adı olmayan kadını (sahi niye yok o kadının adı?) "sen niye toplumsal konularda tavır almıyorsun, "zavallı" KDG öldü de sen koltuğunda ağlayarak özgürleştin, başka birşey yapmadın, niye ülkenle hiç ilgilenmiyorsun, sen ne biçim müdürkadin pardon kadınmüdürsün, niye erkeklerle beraber daha güzel bir toplum için elele kavga etmiyorsun" diye eleştiriyorsunuz? Kadını rahat bırakın lütfen. O sizin bildiğiniz "toplumsal içerikli" kadınlardan değil. İyi de mecbur mu olmaya?

Feminizm kendi başına bir gericiştir. Yeni bir insan ve yeni bir toplum için kendini varetmedikçe bir gericiştir. Feminizm aileyi ve cinsiyete dayalı işbölümünü dolayısıyla yerleşik olanı reddediyorsa yeni bir toplum projesinden kendini sıyramaz. Bu, ayrı bir feministler "beraberliği"ne gerek yoktur, anlamına gelmez. Zaten ikisi birbirinin yerine geçemez. Bir öncelik sıralaması bir acillik sıralaması bu yüzden hiç anlamlı değildir. (Kollontai öleli epey oluyordu.) Tam tersine yalnızca kadın olmanın doğan "özel" sorunları tartışabilecek bir kanal yaratmaya çalışmak bir zenginliktir. Ancak bu kanalda yürümeye çalışanlar "kalıcı çözüm"ün yeni bir toplumda aranması gerektiğini gözardı edemezler. Kendileri için de daha hayırlı olmaz mı? Tersini savunmak tam anlamda yerleşik ideolojilere eklenilmeyi gerektirir. Erkek düşmanlığı öneren, bir gece önce beraber olduğu erkeğin odasına sinen kokusundan tiksinen ve

kokuyu çıkarmak için neler yaptığını anlatan "feminist" hanımlarla beraber... İnsan sinen herhangi bir kokuyu giderebilmek için odayı havalandırabilir. Bu soğan kokusu da olabilir, "erkek" kokusu da olabilir. Ayrıca insanların oda havalandırma konusunda bir kısıtlama yaşadıklarını hiç zannetmiyorum. Bunun için feminist olmaya hiç gerek yok. Bu aslında kendini sevmektir, kadını sevmektir, erkeği sevmektir. Kimseye öyle kolay kolay "tiksinme" veya "düşman" olma hakkı vermiyoruz. Ama : Kadının yaşadığı kendine özel sorunlar "insanlığın sorunundan ayrı tutulamaz" ise de insanlığın sorunuyla "bir ve aynı şey" olmadığı muhakkak. Yeni bir toplum hayal edenler için feminizm bir renktir. Feminizmin saplantısını aşmak gerekiyor. Cinsiyetçiliğe dayalı egemen ideolojileri sorgulamak; kadın meselesini doğru düzgün görebilmek daha "derin" bir insan tipiyle yürüme-yi isteyenleri yakından ilgilendiriyor. Yoksa eşit işe eşit ücret alıp, çocuğunu da bir kreşe yerleştirdikten sonra "tamam kadın sorununu hallettik" mantığı bir yoksullaşmadır. Yeni bir insan ve yeni bir toplum. Yeni insan bir de öyle tek renkli olmayacak. Belirleyici renk "bizim", "hepimizin" zenginliğinden çıkacak.

Asena'ya ve kahramanına veya andığım diğer iki yazıyla yazarlarının ortak paydası olan seviyesizliklere ve yoksullaşmalara bakarak "feministçe bir araya gelmelerden" fena halde kuşkulananlar da tersine bir sigıktır. Ancak her iki "hasım" tipolojide de yürünen ilk vez tartışılan kanallara, herşeyye rağmen, birçok yeni-zenginleştirici tonlar veriyor. Doğru olan ise asla bu iki tip birbirine hasım gibi duran toplumların ortasında bulunmak değil. Ortada olmak çoğunlukla pis bir hesaplılığı içerir. Zenginliğimize yakışmaz.

Adalet ÇUTSAY

Kirpiler, Horozlar ve Kartallar

CİNSİYETÇİ İDEOLOJİ VE ŞİİR

Akif KURTULUŞ

Turgut Uyar, Ağustos 1983'de, günlüğüne "cevrendeki herkes mutsuz" diyerek başlıyor. "Çok özel nedenlerle bir dostuma "bir cehennemiyi yaşıyor umun bugünlerde" dedim. "Ben de" diye yanıttı. Aslında onun bir cehennem yaşamaması için hiç bir neden yoktu. Genel geçer ölçülerde vurulduğunda, parası vardı, uzun süren ve belki de sıkıcı olmaya başlayan bir ilişkiden kurtulmuştu. Hatta kurtulmadan önce, bir çeşit garanti olarak, yeni bir ilişkiyi başlatmıştı". (1) Turgut Uyar, günlüğüne sanki bir kısırtı yazmış. Son söylediğini yinelemek istiyorum: "Hatta kurtulmadan önce, bir çeşit garanti olsun diye yeni bir ilişkiyi başlatmıştı".

Aşağıda yine değineceğim ama, şimdiden sorayım. Günlüğüne bir dostunun *hetarizm*'ini mi yazmış Turgut Uyar? Bence yalnızlığa dayanıksızlığı anlatıyor. Yani sevgisizliği. Oysa insan herhalde ve her halde buna, yalnızlığa dayanma gücüyle sevgiyi başlayabiliyor. Sevgi içgüdü değil, bilinciştir. İnsan, yalnızlığından en kolay içgüdüleriyle kaçır. Korunma ve cinsel içgüdüleriyle. İçgüdüleri yok saymak, giderek aşayabilmek mümkün mü? Evet, hatta bu da çok kolay. Zor ama sağlıklı olan, içgüdüleri özgürleştirmek. Rahatlamak değil, zorunluluğun tanımını anlamında kullanarak, özgürleştirmek. Biliş, özgürleştirilmiş içgüdüdür demek, bana yanlış gelmiyor.

Bir ilişkiden kurtulmadan önce, bir çeşit garanti olsun diye bir ilişkiyi başlatmak, yalnızlıkta tükenişe başlamaktır. "Halkımız" buna "yedek lastik" diyor. "Yedek lastik", evet, bazen bir biracında altıncı biray devirip, fıstık kabuklarını da süpürdükten sonra gidilen bir kadın oluyor. Ama, sadece sıkıntılarının kurtul-

mak için kapısı çalınan bir arkadaş da yedek lastiktir. Kuşkusuz, araya hatta tedavüldeki kimi politik konuların da sıkıştırıldığı bir sohbet. Nietzsche, Böyle Buyurdu Zerdüş'te bunlara "sizin komşu sevginiz, kendinizi kötü sevmenizdir" diyor. Kendini yitirmenin diğer adı.

Yalnızlığı aşmaya çalışmanın başka bir adı da sanırım sevgidir. Bir çokluk azlık sorunu değil, nitelik sorunu. Rilke'nin "insan yalnızlığını verip, ne denli yavan ve ucuz olursa olsun, bir beraberliği almak ister karşısında"(2) dediğini, Engin Geçten da anlatıyor. Engin Geçten, bize kirpilerin öyküsünü anlatıyor. (3) "İnsan eskisinden çok daha fazla sayıda insanla çok daha kısa süreli ilişkiler kurma eğilimindedir. Bu soğuk bir günde karşılaşan bir grup kirpinin öyküsü benzer. Kirpiler ısınabilmek için birbirine sokulurlar ama dikenleri birbirine batır. Birbirinden ayrıldıklarındaysa soğuktan rahatsız olurlar. Her geri hareket ederek sonunda dikenlerini batırmanın birbirlerini ısıtabilecekleri en uygun uzak-

lığı bulurlar". Üşürler, ama eskisi gibi değil. Dikenleri birbirine yine batır ama, eskisi gibi değil. Aradıkları böyle bir ortalamadır. Değişmek istemiyorlar. Doğa, değiştirir nasılsa. Biraz öyle, biraz böyle; sonunda Dar-ül Aceze'de aşka evet demek anlamına gelir. Ortalamaya evet.

Turgut Uyar, Ağustos 1983'de bir dostunun *hetarizm*'ini mi yazmıştı? Tarihsel olarak erkekler için korunan, kadınlar için *yerleşik ahlak*'ın kazanları kaynatmış bir çeşit eş-aldatmacay mı? Bana, Engels'in çalışmalarında çok yararlandığı Morgan'ın ilk kez tartıştığı bu kavramı, sadece cinsel ilişkiler ölçüğüne düşünmek biraz eksik bir bakış gibi geliyor. Bir insanın cinsel tutumunu, o insanın bütününden ne kadar ayırabiliriz acaba? Kuşusuz, bir ayrıntıyı vurgulamıyorum. Ancak, bu farklılık da, bileşik kaplardaki farklılıktan daha fazla değil. Bileşik kapların birine cıva konduğunda, diğer kaplardaki su düzeyi yükselir. Bizi, belki de "işimize öyle geldiği için", gö-rüntü yanılıyor. Hetarizm, bir erkek ege-

menlik kurumu olarak, cinsel içgüdüleri mi, koruma içgüdüünü mü daha iyi kullanıyor? İkisini birlikte çok iyi değerlendirebilir bence.

Biliyorum, yazı bir başka yere akma-şa başladı. Yine de şu iki noktayı belirtmeliyim. Birincisi, heterizim, çok-eshilik değil. İkincisi, alternatifini tek-eshilik hiç değil. Tam tersine, tarihsel olarak, özellikle tek-eshilikle birlikte düşünülmeli. Çok açık: heterizim, tek-eshiliğin aşılmasıyla, çıktıyı yere geri dönecek.

Erkeklik de bir ideoloji olarak, çıktıyı yere geri dönmeli.

CİNSİYETÇİ İDEOLOJİ

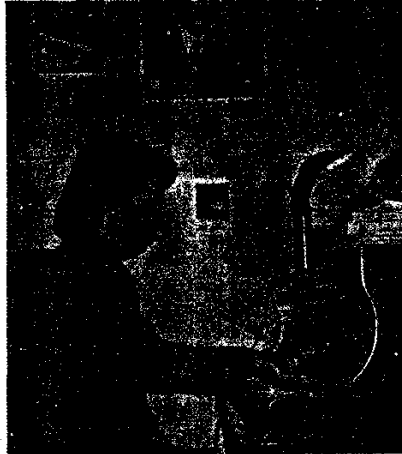
İyi ama, ister istemez hemen insanın aklına şu soru geliyor. Erkeklik, nereden çıktı?

Sex sözcüğüyle başlamak istiyorum. Türkçe karşılığıyla cinsiyet, Latince'den geliyor. Türkçe yazılıyla seks, Latince kesmek, bölmek ayırmak anlamlarını taşıyan *secum* kökünden türemiştir. Hatta sinema dilinde kullanılan *secans* da aynı kökten geliyor. (Dil pratiğinde yeterli ölçüde ironi taşımakta. Cinsel ahlakçılık, insanı, önce erkek ve kız diye ikiye ayırmakta. Kızı kadın yapmanın pratiği de seks. Kız erkeğe seks ettirdiği, yani parçalatırdığından sonra kadın yapıyor. Bu kullanımıyla, seks, cinsel ahlakçılığın pratiğine ne kadar uygun düşüyor). Seks, hiç kuşkusuz, ilkel bir bölünmeyi anlatmakta. Doğal bir bölünme bu. Bir faaliyet olarak işbölümünü doğurması kaçınılmaz. Marks, ilk işbölümünün, "er-kekle kadın arasında, döl verme bakımından yapılan işbölümü" olduğunu yazdı. Gönüllü bir işbölümü değil, doğal bir işbölümü. Her doğal işbölümü gibi, özel ve ortak çıkarlar arasında bir farklılık yaratacak. Kadına döl veren erkek, ortak dümana karşı kadını birleşiyor ama, kendi arasında çıkarlarını da gözetiyor. Neden? İşbölümü, biricileri "yalnız kendi çıkarlarına-evrensellik, kıscacı kolektivitinin aldatıcı bir biçiminden başka bir şey olmadıktan dolayı, kendileri için kendi kolektif çıkarlarıyla uyumlanan özel çıkarlarına" (4) bakar duruma getiriyor. Bir kavramlaştırma olan ideoloji, ilk ideologlar olan din adamlarından bile önce, tek tek öznel, insanların dünyasında böyle yaşamaya başlıyor. Erkeğe, kadını ilişkisinde bir ad, bir kimlik vermeye başlıyor. Erkeğin toplumsal faaliyetinin, bu doğal işbölümüyle artık kendine hükmeder duruma gelmesi, bir erkek olarak varolma durumuna, bir ideolojinin içinden yaşamasına getiriyor. Cinsiyetçi ideoloji, doğal işbölümünün, kasıtlı olarak erkekten yana *mesrulaştırılmasıdır*. Yüzyıllardan bu yana, değişen kültürlerin taşıdığı bir erkek benliği söz konusu olan. Her sınıfsal egemenlik ilişkilerinin özünü koruyarak değişik biçimler verdiği bir benlik. Bebel, "her sosyalist, emekçinin kapitaliste bağımlı olduğunun farkındadır (...) ama aynı sosyalist, çou kez, kadınların erkeklerle bağımlı olduğunu göremez, çünkü bu sorun, az ya da çok yakından, kendi sevgili ben-

liğini ilgilendirmektedir." (5) diyor.

Engels'in şu sözleri, dikkat çekmeyecek gibi değil: "Tarihte kendini gösteren ilk sınıf çatışması, erkekle kadın arasında uzlaşmaz karşıtlığın karı-koca evliliği içindeki gelişmesiyle, ve ilk sınıf baskısı da, dışı cinsin erkek cins tarafından baskı altına alınmasıyla düşündüğüdür" (6). Çok açık söylüyor Engels. Üretim ilişkilerindeki egemenlik, erkeklerden başlıyor. Erkek baskısı, hatta, bir egemenlik ilişkisi olarak, net bir biçimde, ilk sınıf toplumu öncelikle. Artık, tarihsel anlamıyla egemenlik ilişkilerinin erkeklerin hesabına kaydedildiğini anlamak çok kolay. Cinsiyetçi ideoloji, ilk sınıf toplumu öncelikle, bütün sınıf toplumların *onsuz olmaz, fakat sadece onla hiç olmaz* denilebilecek bir temelini oluşturuyor. Anlamanın çok kolay olduğu bir başka sonuç da şu: Marks'ın, ilk mülkiyetin doğduğu yer olarak gördüğü aile, cinsiyetçi ideolojinin, erkekliğin, aynı anlama gelmek üzere, kadını "kadınlaştırma"nın bir birimidir, aygıtıdır. Aileyi reddetmek gerekiyor. Her red, bir zamanlamadır kuşkusuz. Evlilik de öyle. Bu iki kurum, ne için, nasıl, ne zaman aşılabacak? Bunlar tartışmalı. Bu yazının konusu bu değil.

HERŞEY BENİMLE GÜZEL, HERŞEY BENİM İÇİN

Timur Selçuk:
Faizmin "anasını" ne yapıyor?

Geçerken, bu yazı, şunu söylemek istiyor: Aile, reddederek aşılabılır.

Peki, bizler, ne kadar cinsiyetçi ideolojiyle mücadele ettik? Bana, siyasi iktidar mücadelesinden daha önemsiz gelmiyor. Daha önemsiz gelmemesinin ilk nedeni, kesinlikle siyasi iktidar mücadelesiyle birlikte düşünülmeye alınmasından. Bir başka nedeni; yeni bir toplum, belki aynı ölçüde ve aynı anda değil ama, mut-

laka her yerinden kurulur. "Ben senin için ne şirler yazıyorum, sen bana nasıl çay getiriyorsun lan kahpe karı!" diye bağırıp, bardağı kadının suratına fırlatan şairlerin azalması, siyasi iktidarın alınmasından çok daha fazla, iktidar sonrası "yeni bir toplum"un kurulmasını kolaylaştıracak. Daha mı önemsiz? Türkiye'nin yeni insanları bir sabah ansızın bir başka insan olmayacaklar. Yeni insan, gelecek olanı bugünden yakalayan, yarının toplumunu bugünden inatla yaşamak isteyen insandır. Türkiye'nin iktidar isteyenleri, böyle insanların çoğalmasıyla, belki çoğalacak, ama mutlaka zenginleşecektir.

Bir dönemin bizlere ait gerçekliğinde, bir kültür, bir ideolojiyi tartışmak istiyoruz. Eylül'den Sonra (E.S) gibi bir dönemi seçmek anlamlı değil. 12 Eylül'ü, bizler, bir süreçle düşünmeliyiz. Birçok yönden yapılacak bir tartışma ve eleştiriyi, değişen boyutlarıyla sol politikayla kurduğu ilişki ölçüsünde, şirlerden yola çıkarak yapmak istiyorum. Cinsiyetçi yönüyle erkek sol edebiyatının, cinsiyetçi ideolojik bir özne olarak kadına ve aynı anlama gelmek üzere dünyaya bakışı, artık Kemal Tahir incelemelerinin sınırlarını çok aşmış durumda.

Hayır şir tarih değildir. Ama şirde tarih vardır. Ondan da önemlisi, şir edebiyatı olarak, bir toplumun *okunma* biçimidir de. Her edebiyatı, estetik bütünlüğünde, metnin ideolojisini, ürettiği dönemin ve yazarın ideolojisini taşır, ifade eder. Yeniden üretir. Bir döneme yazılan edebiyat pratiği o dönemi anlatmak-

en güçlü umutlar". (7) Kapak arkasındaki imzasız tanıtmaya yazısından Erol Çankaya'nın "deyişle erkek, özüyle mert ve atılan, yapısıyla sağlam, içeriğiyle toplumcu, duyurduğu yüksek şirler"ini okuyacağımız duyuruluyor. *Cehennem Biziz* için söylenen bu sözler, en iyimser deyimle bir reklam spotudur. En iyimser deyimle diyorum, çünkü, erkekliğin edebiyatı için bir estetik değerlendirme ölçütü olmayacağı çok açık. 1976 yılına kadar, sanat kuramı, estetik vb. üzerine hatırı sayılır kitaplar var. Şu da var. Yayinevi'nin o yıllardaki editörü Atilla İlhan'dır. Kendi imzası olmasa bile, yazıdan sorumlu olması gerekir. Şu iki şeyi çok iyi bilir. Birincisi, erkeklik bir estetik ölçütü olamaz. İkincisi, erkeklik, erkeklik övgüsüyle birlikte, "bizler" için, iyi bir reklam spotudur.

Reklamlar, tüketici taleplerini, tüketicinin kültürel, ideolojik çerçevesini göz ederek yakalamak ister. Müslüman mahallesinde salyangoz reklamı yapmamak için, reklamcılığı bilmeye bile gerek yok. 70'li yılların ilk yarısında "umut", "toplumcu", "duyurduğu yüksek", "devrimci şir" niteliklerinin yanına, hatta ne yanına, en başına "deyişle erkek" niteliyesi, hangi nedenle olursa olsun konabiliyor.

Bu, açıkça bir cinsiyet övgüsüdür. Erkek sesli olmak, seslerin soprano, tenor vb. gibi, hatta erkek sesleri-kadın sesleri ayrımını belirtmekten başka hiçbir amaçla yapılabılır? "1940 Kuşağı'nın devrimci şirini, 1970 gençliğinin beyecanı, soluğu ve imgeleleriyle yenileştiren, gözü ve yüreği pek bir ozan" olan Erol Çankaya'nın deyişi de erkek olunca, 1976 yılında erkeklik, "bizler" için, gözü ve yüreği pek olmakla aynı anlama geliyor.

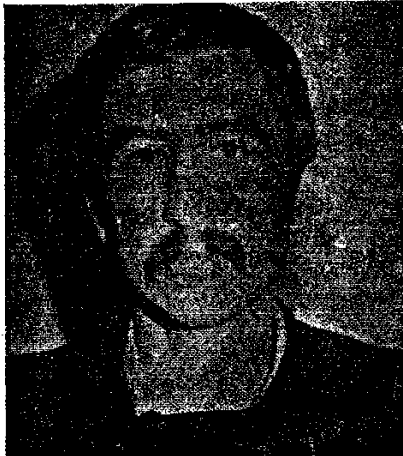
Bu övgü, kitaptaki şirlerle birlikte düşünüldüğünde, reklam spotunun, "Aslına uygun" olduğunu anlıyoruz. Erol Çankaya *Disaridan* başlıklı şirinde, yani içeri alınan birine, arkadaşının yazdıklarına aktarmakta: "Uzakta bir nehrin gürtülü suyu hatırlıyorsun/Başucunda bir çiçek demeti sonra/Papatyalar/Çam kokuları doldurmuş çevreni, onları/Sonra arkadaşlar için erkek şirler/Yeniden, yeniden oku onları/Yenilerin kendini".

Eleştirmekten ve eleştirilmekten korkmak; biri diğerinden daha *vahim* değil. İkisi de gelişmenin önünü tıkar. Şunu söylemek istiyorum. Bizler, 1970'li yıllarda, erkekliği çok sevdik ve birbirimizi yenilemek için hem de *erkek şirler* yazdık ve okuduk.

Peki Timur Selçuk'un ODTÜ Konseri'ne ne demeli? Timur Selçuk, 70'li yıllarda, "eşeği saldım çayıra/otlaya karın doyur"yla başlayan ve her bölüm sonunu "anasını, anasını" diye bitirdiği bir halk türküsünü söylüyordu. ODTÜ Konseri'nde, herhalde hatırladık, faizmin "anası" ile kurulması muhtemel bir ilişki biçimi önerdi: "Anasını, anasını". Türkünün sonunda piyanosunun başında kafasını kaldırıp, biz "kitle"ye "faizmin de faizmin de" diye bağırıyor, biz kitleler de yanlıyordu: "Anasını, anasını". Kadını erkekli insanlar, hep birlikte bir şarkının nakarat kısımlarıyla, bir çok hasımımızın "anasını" ve en sonunda faizmin de "anasını", artık neyse işte, bir şeyler yaptık. Halklaştık. Özeti bu. Erkekleşmek, özellikle yeni bir toplum isteyenler için halklaşmaktır. Yazmak istiyorum; çirkinleştirmektir, çeresizliktir.

1970'li yılların ikinci yarısında, ODTÜ Konseri'nin dinleyicileri ve konser kasetini Zafer Çarşısı'ndan satın alıp koş kuyta dinleyenler mi çaresizdi, Timur Selçuk mu? Timur Selçuk, yıllar sonra bu türküyü yine "anasını" nakaratlarıyla söyler mi? Dinleyenler, yıllar sonra bu nakaratı katılır mı? Sontuncu soruyu, o dinleyiciler adına değil, sadece o dinleyicilerden biri olarak, bu yazıdan yanıtlamaya çalışıyorum. Timur Selçuk'a gelince, bir çaresizlik ise eğer o konser, bu yazı, Timur'un da çaresizliğini yanıtlayabilir. Çaresizlik değilse, geriye, bir sanatçının "esnaflığı" kalıyor. "Halkım ne isterse ben onu yaparım", değiştirmek isteyen ne sanatçının, ne de politikacının tutumudur.

Yine şirle sürdürüyorum. *Erkek şirler* sadece 70'li yıllarda mı yazıldı? 1940 kuşağının "yeni bir dünya" isteyen öznesi, yurt sevgisinin yetersiz olduğunu düşündü ve bu eksikliği yine *yetersiz*

Erol Çankaya:
"Arkadaşlar için erkek şirler oku. Hatta yeniden oku. Kendini yenilersin."

ERKEKLİK ÖVGÜSÜ ÇÜRÜMENİN ONAYLANIŞIDIR

Ben, 1974 yılıyla başlıyorum. Türkiye'nin hapishaneleri, yaklaşık yedi yıl sonra doldurulmak üzere, yığılmal olarak boşaltılıyor. Yasal sosyalist partiler kuruluyor, ve sosyalistler başka yollarla da deneyerek, hemen hemen hiç prestij kaybına uğramadan, dahası prestij kazançlarının önemli bir bölümünü CHP'ye vererek yeniden kitleye gitmeye başlıyorlar. 1950'li yıllarda doğanların sosyal pratikleri, kabaca bu yılda başlıyor. Türkiye'nin 12 Mart'dan sonra ilk öğrenci gençlik derneklerini kuruyorlar.

1953 doğumlu Erol Çankaya da, 1976'da şirlerini bu yıllarda yazdığı bir kitapta topluyor. Bilgi Yayinevi'nin bir de reklam spotu vardır kitabın arka kapağında: "Türk Edebiyatı'nda yeni aşama için

Ahmed Arif:
"Yalanım yok. Sözüm er-
kek sözüdür"

A. Damar } bulduğu erkeklikle kapamak istedi: "Bu
yürekli memleket sevilmez/Daha
erkek!(8)

İsmet Özel'in şiirinde 60'lı yılların il-
rici öznesi kavgaya arkadaşlarını "dik baş-
lar, erkek haykırışlarla" tanımladı:
"Çünkü kavganın yüreğidir benim ye-
rim/canlarım kollarında parti pazubent-
leri/dik başlar, erkek haykırışlarla/
göndere en yukarlara çekiyorlar/en yu-
karlara cathyacak kadar aşkı yürekleri-
ni"(9). Şiir ne kadar gerçeği gösterir? Yine
de İsmet Özel'in, Türk şiirinin dile kur-
duğu ilişki bakımından az sayıdaki özgün
şairlerinden biri olarak gördüğüm İsmet
Özel'in ilericisi öznesi rahatsız bulmak, sa-
nırım kolay bir yol. Erkekliğin, çok
önemli bir değer sayıldığı bir toplumda,
"ne kadar çok yaparsan, o kadar erkek
olursun", bir rahatsızlıkla açıklanamaz:
"girelim yarımızın avlusuna tam tek-
mül/ve müridüm erikleri/dopdoluğun elma-
larıyla o bahçede/o geniş kalçalı yarımızı
tam dört kere"(10). İlerici özne, 1968 yıl-
lında, padişah söylemlerine geri
donuyor.

Ahmed Arif, okurla kurduğu ilişki
bakımından değerlendirilecek olursa,
1970 li yıllarda öne çıkıyor. Ahmed Arif'in
şiirlerinde eyleyen, bu yıllarda "dost-
luğun da düşmanlığın da", "erkekçe"
olmasını istedi. Bu isteğinin içtenliği yo-
lunda, bir de kanıt verdi bize: "Yalanım
yok, sözüm erkek sözüdür". (11)

Erkeklik öve övse bitirilemedi. Tersine
överek çoğaltılmaya çalışıldı. Fazla ge-
lenler, "türkölere", "umuda",
"işçilere", "dünyagörüşümüze" dağıldı.
Timuçin Özyürekli 1978'de, "işçinin
ortalığa çıkmış karanlığı/erkekçe han-
çerleyp parçalamış"ı yazdı. Erol Çan-
kaya'daki "türkülerin en yığıt
sözcükleri"nden, Ahmet Telli'nin "erkek
türkülerini"ne geldik. Artık, yaştamak için
yola çıkanlar, kendi yaşamlarını koruma-
ya çalışırken özellikle, ölüme karşılaş-
maya başlamışlardı. Ölüm de erkekçe
oldu: "Ölüm/diriltir kimi sevdaların/it-
tikam türkülerini/eger erkekçeysse
ölüm"(12).

Erkeklik övgüsü, tarihsel olarak ku-
rumlaşmış bir egemenlik ilişkisinin övgü-
südür. Çürümüş olanın onayıdır.

Sosyalizm, "delikanlı" değildir. Ka-
nın deli olduğu anlatılmak isteniyorsa,
cinsiyetçi ideoloji kodlayana dek
"kandeli" diyebiliriz.

Murtaza Vural, *Terimle Suladım*
Hollanda Lalelerini'yi Ağustos 1980'de
yayımladı. Gülten Akin, kitabın arka ka-
pağını yazdı: "...şairleri yaşamıyla özdeş.
Devrimci bir işçinin şiirleri". Murtaza da,
"dünyagörüşümü"n, "delikanlı" oldu-
ğunu. "Ağır ağır emiyoruz ışığı Maria/yı-
lanın dış yarasından/zehiri emer
gibi/emiyoruz süzerek/delikanlı dünyagö-
rüşümü". Devrimci bir işçi bile yazsa;
reddetmek istiyorum. Reddedilmesi gere-
ken, "delikanlılık" övgüsüdür. Delikan-
lı bir erkek ağzıdır. "Ne delikanlı kuz"
ifadesi bile, "ne erkek kızı" anlamına ge-
liyor. Dilin kullanımıyla yerleşen bir de-
geri, dilin bizi gönderdiği yeri
vurguluyorum.

Sevda Şiirleri'ndeki erkeği de reddet-
meliyiz. Ben, "biz" diye bir ifadeyi kul-
lanmaya gerek görmeden sevmediğimi
söylüyoruz. Ahmet Erhan'ın 1984 yılın-
da yayımladığı *Sevda Şiirleri*'ndeki erkek,
"ve bir kadın" dışlıyor(13): "yaşamı be-
nime bötüşecek", "sevdiğim şeyleri se-
vecek", ve "bana çocuklar doğuracak".
Sevda Şiirleri'ndeki erkek kimdir? Bu so-
runun yanıtını aramaya çalışıyorum.

Kadından her şeyi kendisi için iste-
yen bir hayat korkağıdır. Kadını önce yü-
celtir, "hayatı seçtiysem sensin nedeni"
der ona, "ölümsüzlüğün sırrına seninle er-
dim". Her yüceltme, yücelten açısından
bir korkuyu anlatır. Korkuyu aşmanın ke-
sinlikle değil korkuda kalmanın en ilkel
yoludur. Kısaltarak söyliyorum, *Sevda*
Erkeği, kadını bir imaj olarak yücelttiği
yerde, her şeyi kendi için yapmasını ist-
yor. Kendisi için çocuklar doğurmasını,
kendisi sevdiğini sevmesini, yaşamı ken-
disiyle bölüşmesini. Kollontai de 1923'den
bu yana bağırıyor: "Burjuva ideolojisinin
alışkanlıklarını hâlâ güçlü olarak taşıyan
erkek-çoğun bunu hesaba katmıyor bile
olsa-, kadının en değerli olan şeyini, "be-
yaz kusu"nu, kişiliğini ona adanmasını is-
ter, salt kendi iç ve dış rahatı için"(14).

Özgürlük yerine rahatı aramak, bir
konformizmdir. Kendi rahatı için yakını-
mızdakinin özgürlük yollarını tıkamak,
onü alınmaz bir tutumdur konformist
için.

Kadının kişiliğini kendine adaması-
nı istememen *ince* bir biçimi, kadından is-
tlenen destekçiliktir. Askeri deyimle
lojistik destek. Erkek, aslında doğrudan
destek istemiyor. Kadının yüzyıllardan bu
yana yerleşmiş güvensizliğini -bilerek ya
da bilmeyerek, ne önemli var-çok iyi kul-
lanıyor. Erkekliğin baskın değer olduğu
bir toplumda, kadına, sağladığı *lojistik*
destekle, görevini yapmış olmanın huzu-
ru bırakılıyor. Cinsiyetçi ideoloji, imce-
nin ideolojisidir. Farklılığı geliştirerek
zenginleşmeyi değil, tamamlayıcılığı ken-
disi için körükleyerek kişiliği fakirleştir-
menin normalize edilmiştir. Sadece kadını
değil, inanıyorum, erkeği de fakirleştir-
yor. Erkek, kendi çıkarları üzerine otu-
rultulmuş bir işbölümüyle vicdan azabını bile
dindirmeye çalışmıyor, açıkça azap ya-
satıyor.

Yanlış anlaşılabilir, o nedenle daha
açık yazmalıyım. Her ne kadar, cinsiyet-
çi ideolojinin, tamamlayıcılığı erkekten
yana kullanmasını söylemiş olsam da, bi-
raz açılmaya muhtaç gibi geldi bana.

Değiştirme cabası, mutluluk arayışı-
dır. Her anlamda. Bu toplumda, bizi se-
vindiren yığınla şey bulabiliriz. Buluyoruz
da. Fakat, bu toplumda mutlu olmaya-
cağımız için, "yeni bir toplum"
talep ediyoruz. Bu çabadaki her farklı iki
insanın, bu çaba için bir araya gelmesi,
bir tamamlayıcılık olamaz. Kesinlikle
olamaz.

Rosa ile: Rosa Lüksemburg ile sevgi-
lisini (tarih Rosa'yı yazınca Polonya İşçi
Hareketi'nin önemli ismi Jogiches de Ro-
sa'nın sevgilisi oluyor.) tam da burada du-
şünüyorum.

Daha ilişkilerinin dördüncü yılında Rosa,
"aramızdaki biricik bağ, Dava, bir de eski
duyguların anısı" diyor ve acısını yazıyor.
"Bu çok acı verici"(15). Polonya İşçi Ha-
reketi'nin -Tarih değerini yazmasa da Sev-
gili'ye Mektuplar'dan anlaşıyor- iki
önemli insanı, birbirlerini tamamlamak
şöyle dursun,eksiltmeye başlayırlar. 25
Mart 1984 tarihli aynı mektubunda Ro-
sa, "seni seviyorum ama, galiba kendimi
tekrarlamaya başladım" diye yazıyor. Ke-
sinlikle yalan söylemiyor ama bunun sevgi
olduğundan doğrusu biraz kuşkuluyum.
Sevmek, nasıl kendini tekrarlamaktır?
Rosa, Jogiches'le geleceğinden kuşkuya
düşüp, "seninle sürekli birlikte olmak, ki-
şiliğimi bozuyor" diye yazmasına karşın,
ilişkisini bir başka biçimde düzenleyeme-
yecek kadar yalnızlıktan ürkünce, anıla-
rını sevmeye başlıyor. Rosa, Jogiches'i
sevmiyor aslında. Böylesi bir noktada, bir
başlangıç anını sevir. ("O zamanlar her
şey ne kadar güzeldi!") İnsan, geleceği be-
lirsizleşip bugünden de rahatsızlığını
sürdürdüğü, anılarını sevir. Nostalji
önemli ölçüde budur.

Sevgili'ye Mektuplar'ı, hızla geçmek
durumundayım. Mektuplar, çok iyi anla-
tıyor ama, ben yine de şu soruyu yanıtlam-
ak için Mektuplar'a giriş yazısını yazan
Elzbieta Ettinger'e başvuracağım. Soru
şu: Rosa ve Jogiches, neden birbirlerini
tamamlamamışlar? Ettinger yanıtıyor,
katılıyorum: "Her ikisi de insanlık adına
kostukları özgürlüğü birbirlerine tanıma-
maktaki direndiler. Onları sosyalizme bir-
leştiren dünyayı yeniden kurma
düşüydü. Bu güdü, kişisel ilişkilerine
uzandı, yıkıcı bir güce dönüştü".

Peki, bundan sonra ne oldu? Rosa mut-
suzsa kendini suçlu, mutluydu kendini al-
datılmış hissedene, Rosa kendisine
birşeyler verdiğinde tedirgin, vermediğin-
de mutsuz erkek, Jogiches; ve mutluluk
anlarıyla (otoritesinin bozulacağı korku-
suyla yannma gelmeyen sevgilisi yüzün-
den), yaşamak zorunda kaldığı yalnızlık
arasında kışılup kalan bir kadın; Rosa Lük-
semburg. Sonunda ne oldu, sorusunun
yanıtı bir kaç ekşisiyle bu. Rosa, bu ki-
şisizlik içinde, kendine "tapacak" bir ar-
kadaş, bir erkek aradı: Clara Zetkin'in
oğlu Costia Zetkin'i buldu ve Jogiches'in
kör, her kışkırtıcı gibi kör kışkırtıcı-
lığını bile hesaba katarak artık silahlı
dolaşmaya başladı. Jogiches'den kendini
kurtarmak için edindiği silah, "her şeyin
daha kaybedilmediği doğrultusundaki
sonsuz inanç"yla birleşince, Jogiches'le
tekrar bir beraberliği getirdi. Ancak, Ro-
sa'nın silahı, daha sonra Hitler'in birli-
klerine katılacak katil sürüsünden kendini
kurtarmadı. 15 Ocak 1919'da öldürüldü.
Jogiches Rosa'nın katillerinin izini sürer-
ken, iki ay sonra aynı sonla karşılaştı.

Rosa ve Jogiches, iki gelişkin tipo-
lojidir. Gelişkinlikleri, özel yaşamlarında-
ki gerginliğe karşın, politik
bilinçliliklerinde. İnsan bilincinin en yük-
sek düzeyi, politika bilincidir. Eşitsiz ge-
leşme, toplumsal olduğu kadar, verili bir
toplumsal ilişkiler ağında tek tek bireyler
için de geçerlidir diye düşünüyorum. Hat-
ta, yer yer politik bilinciyle öne fırlayan
birey, bu uğurunu doğrudan kendisi ya-
ratıyor. İçinde yaşadığı toplumun değer-
leri için değil, başka dünyaya fırlamak,

gündelik hayatımızdaki eskiye ait olanları,
belki de daha net açığa çıkarıyor olmalı.
Bu yazıyı yazarken, sadece düşünüyorum.
Bir sonuca ulaşmadığımı rahatlıkla söy-
leyebilirim.

Tekrar, *kadının lojistik desteğine* dö-
nüyorum.

1940 Kuşak'ının önemli sayılması ge-
reken bir iyimserlikle "yeni bir dünya"
ya umudunu sürdüren ismi Arif Damar,
genc şairlere öğüt veriyor: "(...) eşlerini
kendilerine her zaman destek olacak ki-
şilerden seçmeller". (16)

Ahmet'in *Sevda Erkeği*, şiirlerinden
anlaşıldığına göre, aynı zamanda şairdir.
Sevgilisinden daha özel bir destek isti-
yor: "Anlaki yitlik bir ülkeyi korumaya
benzer/Bir şairin sevgilisi olmak". Şair
sevgilisi'nin, diğer sevgililere, ya da
"evlilik" kurumuna göndermek için, Me-
deni Yasa'nın deyişleriyle diğer "karı"lara
göre, çok daha fazla bir sorumluluk yük-
lenmesi gerekiyor. Artık, doktor karısı,
mühendis karısı, genel müdür karısı vs.
gibi, bir de şair sevgilisi ortaya çıkıyor. Şa-
irler acaba neden sevgililerine göre tanı-
lanıyorlar?Örneğin, eczacı kocası (ya da
sevgilisi) erkek şairler, banka memuresi
kocası ve Bağ-kur'dan emekli olacak ka-
dar mesleki bir kod olduktan sonra ev ka-
dını kocası erkek şairler.

Sevda Erkeği, sevgilisine özel bir des-
tek görevi verirken, besbelli, kendini çok
abartıyor. Bu belki bir "şair deliliği", şair
uyumsuzluğu'dur. Uyumsuz yaşamakta,
deliliği yaşamakta "destek" aramak, ba-
na çok profesyonel işi geliyor. Delilik de-
ğil, biraz fazla *akıllılık*.

AŞKIN VE KADIN'IN YÜCELİLİŞİ

Ahmet'i eleştirmiyorum. Tersine,
Ahmet Erhan bizim reddetmemiz gere-
ken bir erkeğin önemli uçlarını veriyor.
Sevda Erkeği'ni daha iyi tanımayla çalış-
ıyorum.

Sevda Erkeği, önce de söyledim, Ka-
dın'ı yüceltiyor.

Kadın'ın yüceltilişi, aşkın yüceltilişi-
le birlikte, bir burjuva pratiğidir. Yeri dol-
durulmaz bir kadın imgesine ve onunla
birlikte bir Gerçek Aşk, Büyük Aşk ya-
nılsamasına dayanır. Tek-eşliliğin güvence
altına alınmasının, bu aile içinde erkek
egemenliğini yeniden-ürettilişinin imgesi-
dir. İkiyüzlülük olduğunu anlamak çok
kolay.

Yüceltmenin bilinen sonucu. Yücel-
tilenin yerine bir başkası ikame edilince,
artık sıradanlaştırmaya cabası başlıyor.

Sevda Erkeği'nin, bu konuda gerek-
ten daha ince olduğunu söyleyebiliriz.
Ayrılık artık kaçınılmaz olduğunda, "her
aşktan" geriye kalacak "böyle şiirler" bu-
lacaktır. Kuşkusuz bir kırılıktır yine de
sözkonusu olan.

Duras'nın dilimize *Aşka Tatil Yo ve*
Tarquinia'nın Küçük Akları adlarıyla çev-
rilen romanında, Jacques Sara'ya "dün-
yada hiç bir aşk, gerçek aşkın yerini
tutamaz" der. Ardından, Sara'nın soru-
sunu yanıtlar: "Yapılacak şey yok". (17)

Kadın erkek ilişkilerinin en azından

Ahmet Erhan:
Uyumsuzluğu, deliliği ya-
şamakta kadından destek
istemek, "akıllılık"tır.

"aşk" diye adlandırılabilceği 19. yüzyıl romantizminden bu yana, edebiyatın neredeyse beylik bir kaç konusundan birisidir bu kırıklık. Aşk kırıklığı için, *perçik deşerler* onu gösteriyor, "yapılacak şey yok". Ama Sara, yine de bir umutla soruyor. "Hiç bir çare bulunamaz mı? Bir şey yapılamaz mı"? Fakat, Jacques, karırlı. "Hiçbir şey yapılamaz. Git uyu". Jacques Sara'ya neredeyse suç işlemiş bir çocuğa babanın ettiği sözleri söylüyor. "Git uyu". "Ayaklarını yıka, dişlerini de fırçala, hadi doğru yatağa". Böyle de söyleyebilir. Pek farketmiyordun.

Cinsiyetçi ideolojinin Gerçek Aşk yanılsaması karşısında erkekler kırıklığı, kadınlar da bir genellemeyle suçluluğu yaşıyorlar çünkü. Kırıklık, kolay rasyonalize ediliyor. Ahmet'in Seveda Erkeği, "gidersen sana benzeyenler var" diyor; hem zaten biten her sevdâ "önsöz gibiydi/ bir çağrıydı, daha nice sevdâya". Ad-

Adnan Özer:
"Erkek-güneş, erkek-deniz, erkek-rüzgâr: Yol-daşlarım! Kadın, nesin sen?"

nan Özer'in erkeği ise, sıradanlaştırmayı bir kenara bırakın, iyice küpümecek kadını. "Erkek-güneş, erkek-deniz, erkek-rüzgâr: Yol-daşlarım! Kadın, nesin sen? Acılar imgesi, ölü tabiat resmi, erkeğin ışığıyla tonlanan. Seviş dur dünyayla. Kuru düzenleri. Şair olmadın nasılsa"(18)

ŞÜKÜR ERKEĞİ'NİN KANLI MACERALARI

İsmail Uyaroğlu'nun erkeği'nin böyle sorunları yok. Öfkeden ne yapacağını şaşırmış, ağzına geleni sayıyor: "İlk kez küfredeceğim kutsal diliyle şiirin/Ve yazdığım en kötü şiir olacak bu/Çünkü sözünün geçtiği yerde benim/Edilebilecek en iyi kelime: Orospu!". İkinci dörtlük de, yine "Orospu" ile bitiyor. (19) İsmail Uyaroğlu'nun şiirindeki erkek, mahalle bakkalının önünde, boş bira kasalarına oturup kolastının içine votka karıştırmış bir genci hatırlatıyor. Gömleğinin düğmeleri yarıya kadar açık, şeyi yere koyduktan sonra, bir eliyle göğüs kollarını okşuyor, öbür elinde de küçük bir zincir, parmaklarında sallayıp duruyor. Şimdi önünden geçen kız var ya, artık bütün ma-

Kirpiler biraz az üşüyorlar, biraz daha az acııyorlar birbirlerini. Oysa birbirimizi hiç kanatmamak, belki de soğuktan donmayı göze almayı gerektiriyor.

halde biliyor be onun her önüne gelenle yatıp kalktığını. Kızı, iki üç gün, günün bu alışmış saatinde, işden dönerken kesiyor; şöyle uşuruplu bir kaç larf.... Ama kızı en küçük bir işaret yok. Artık dayanamıyor. Önüne geçiyor ve öfkeden kudurmuştur: "ne o kız! Millete şapır şupur da, bize mi yarabbi şükür? Orospu!". İsmail Uyaroğlu'nun şiirindeki erkeğin adı,

Şükür Erkeği'dir. Adını ben koydum.

Şükür Erkeği, bekâret heyecanı peşinde koşuyor. 1985 yılında Cem Yayınları arasından çıkan *Ve Aşk'da*, bekâret bozmaya "usulca" başlıyor: "Serçenin ki kadar masum boynun/Beyaz ve bakır/Öyle kıskırtıcı ki fakat suçsuzluğu/Önüne gelen yerde, tutama-

Şükür Erkeği, bekâret bozup, "her yer kan olduktan sonra", Turgut Sunalp'in müstahdemi olmalıdır. Taş Gibi Delikanlılık Kurumu'ndaki münhal kadro için gerekli koşullara sahip görünüyor.

yıp kendimi/Bozuyorum usulca bekâretini".

Şükür Erkeği'ne "usulca" bozmak

mak, belki de soğuktan donmayı göze almayı gerektiriyor.

Hayatı seçmek, en yoğun biçimyle, birbirimizi hiç kanatmayacağımız bir toplumu istemektir. Ölüm, hayatı seçenler için her zaman "küçük bir aksilik"tir.

Kartallar için özellikle. (***)
Çok uzaklarda tek bir kartal, belki

şu an yükseklerde kanat çırpıyor. Karşı cinsten bir kartalla karşılaşılıyor. Birlikte kanat vurmaya başladılar şimdi. Dengelerini bozmadan uçmaktalar. Ne birinin kanatları diğerine, ne diğerininki öbürüne çarpıyor. Altlarında yemyeşil bir örtü, sonra sarı kayalıklar. Uçurumlar, yüksek tepeler. Ama Cemal Süreya'nın söylediği, "yüksek tepeleri birleştiren uçurumlar". Çok aşağılarda, dümdüz bir ovayı ikiye bölen bir tren. Şimdi güneşin batışını izlemek için dağın arka yüzüne geçtiler birlikte. Sevişmek istediler sonra. İyice sarılacaklar birbirine. Bunun için, iyice yükselmeleri gerek. Çok yükselmeleri gerek. Çok yükseklerde çıkıyorlar, ve sarılıyorlar. İçeride geçiyor gövdeleri. Dünyayı kucaklıyorlar sanki. Hızla düşmeye başladılar ama. Düşüyorlar. Kayalara çarpacaklar. Oysa ölüm akıllarına bile gelmedi. Bir sevişme sonrasının diriliğiyle, evet diriliğiyle tekrar yükseklerde kanat çırpmaya başladılar. Dengeleri yine bozulmuyor. Kanatları, birbirinin kanatlarına çarpıyor.

Ölüme giden kartallar da olmuştur herhalde. Kayalara urmuşlardır. İyi ama, yarım mı bıraksalar dünyayı? Doğru, daha çok yükselselerdi. Dünyayı sarabilmenin zamanlaması bazen yapılamıyor. Horozlardan daha aşağılara iniyorlar.

Hangi nedenle söyledi, bu yazıyı ya-

Rosa Lüksemburg
Jogiches'le birlikte insanlık adına koşukları özgürlüğü birbirlerine tanıtmakta direndiler.

zarken merak ettim. O nedenle bağlamının dışında kullanıyorum: Lenin kartalların, horozlardan daha aşağılara inebileceğini yazdı. "Fakat horozlar, hiçbir zaman kartallar gibi yükselmeyeceklerdir." (22)

Horozlardan daha aşağılara inmek, kartallar için, çoğu zaman ölüm oldu. Fakat, fizik ölüm.

Ne var ki, horozlar, kartallar gibi yaşayabildiler mi? Özgür, bağımsız, kendi için bir dünya olduğu kadar, bir başkası için de bir dünya olabildiler mi?

Kirpilerin dikenlerine gelince; hiçbir horozu yalamıyor. Onlar, birbirlerini biraz daha az kanatmayı, biraz daha az üşümeyi, yani Dar-ül Aceze'de, Düşkünler Yurdu'nda aşkı kabul etmiş görünüyorlar.

Kirpiler, horozlar ve kartallar... Ben, yine bizim dünyamıza dönüyorum.

(*) Bu yazının kimi noktalarını Ahmet Telli'yle konuşma, tartışma fırsat ve olanagım oldu. Telli, böyle bir konunun yazılacak oluşundan duyduğu hoşnutluğu belirtep, Yangın Yılları'ndaki kimi dizeleri, doğrudan kendisi dikkat çekti. Bu bir ahlak'tır. İkimiz arasında kalsın istemedim. Bir not olarak yazmak istiyordum.

(**) 12 Mart döneminde işkencelere karşı iddiaları üzerine Turgut Sunalp'in demeci'nden: "Bunu iddia eden kız, ağır derecede komünist. Özü dileyerek söylüyorum, taş gibi delikanlılar var elimizde, yirmi yirmi-bir yaşında. Yani kalkıp da bir kıza bu yoldan işkence yapacaksa copla müraa'at eder mi insan". Nokta, 15.12.1985, Yıl: 3, Sayı: 49

(***) İsmi bile unuttuğum bir filmde, gökte tek başına bir kartal uçuyor ve bir dağcı kadını, sevgilisine kartalların hayatını anlatıyordu. Benim, aklımda kaldığına söylediklerimi. Bütün hayvanlar ansiklopedilerini karıştırdım. Filmde, dağcı kadının anlatıklarını bulamadım. Bu kartalı uydurmuş olmak istemiyordum. Bütün hayvanlar ansiklopedileri, kartalların uresini yazıyor. Sevişmelerini değil. O zaman, o dağcı kadın, bunları nereden öğrendi? Neden ansiklopediler, kartalların sadece üremesini yazıyor. Kartallar, hiç sevişmezler mi? Yoksa dağcı kadın, uydurdu mu bunları? Ben yine de hayvanlar ansiklopedilerini sevmiyordum. Hiçbirini.

NOTLAR

- 1) Turgut Uyar, Sonsuz ve Öbürü; İstanbul Ekim 1985, s. 138.
- 2) Rilke'nin Mektupları; İstanbul 1983, s. 80
- 3) Engin Geçtan, İnsan Olmak; İstanbul 1984, s. 23
- 4) Marks-Engels, Alman İdeolojisi (Feuerbach); Ankara Eylül 1976, s. 64-65.
- 5) A. Bebel, Kadın ve Sosyalizm, Ankara 1974
- 6) Marks-Engels, Seçme Yazılar C.3; Ankara Aralık 1979, s. 292.
- 7) Erol Çankaya, Cehennem Biziz; Ankara Temmuz 1976
- 8) Arif Damar, Abı Kuşu Kardeşliği; İstanbul 1976, S. 14
- 9) İsmet Özel, Şiirler 1962-1974; Yeryüzü Yayınları, 1. Basım, s. 62.

- 10) a.g.k. s. 71
- 11) Ahmed Arif, Hasretinden Prangalar Ektirim; İstanbul 1985, 9. basım, s. 49
- 12) Ahmet Telli, Yangın Yılları, 1. basım İstanbul 1979, s. 16
- 13) Ahmet Erhan, Seveda Şiirleri, 1. basım İstanbul, 1984, Kuş Kanadı Kalem Ol- sa İçinde
- 14) A. Kollontai, Marksizm ve Cinsel Devrim; Aralık 1974, s. 185
- 15) Rosa Lüksemburg, Sevgiliye Mektuplar; İstanbul 1984, s. 36
- 16) Arif Damar, Yeni Düşün, Ekim 1986.
- 17) Marguerite Duras, Aşka Tattil Yok, İstanbul Şubat 1977, s. 120
- 18) Adnan Özer, Rüzgâr Durdurma Takvimi, İstanbul Nisan 1985, s. 48
- 19) İsmail Uyaroğlu, Ateşin İçinden, Toplu Şiirler, İstanbul 1985, S. 296
- 20) İsmail Uyaroğlu, Ateşin İçinden, Toplu Şiirler, İstanbul 1985, s. 179
- 21) Rilke'nin Mektupları, s. 60
- 22) Lenin, Düşünceler Aförizmalar; İstanbul 1975, s. 231

GÜN GELİR MANSUR GİBİ

-Zeynep için-

karanlık sapaklarda, dönemeçlerde
dar geçitlerinde ömrümün
iki ben varsa bende içeri
çekerim füyemiyi
ben bir beni öldürürüm

anlat ozana
şimdi rüzgar çölün
bu çıldırtan uğultu ölümün sesi
ama bahçe
hani hiç bellemeyen
aşkın yıkık bahçesi

sör ozana
şimdi yılanın yana
akmada ise dün ceylanların yıkandığı su
yalçın kayıp
serdar işkencede, hüseyin mapus
ve hala tutuyorsak içimizdeki nefesi
bu uyku ne uykusu
bu şiir neyin nesi

alsın ozan dersin
ölüm gülü dirim gülü
karışsın birbirine yanarak
nerede kaldı o gülistan düşünüz

öğütlerin senin olsun Şirazi Sadi
susmanın yararı
yetinmenin erdemi
falan
filan
kafdağının ardında saklı bizim küllümüz

bize terazini göster ey ozan
tart bakalım o dirhem atılmaz canavarı
ölüm ki darası korku
gerisi bedendir
ateşle üreyeceksek
anka kuşu misali varsın

varsın yanarak
dara çekilsin mansur
resminiz duvara
adımız sürgüne düşsün

düşsün yanarak
erelim fevkalillah sırrına
ki bahçe
olsun umudun bahçesi

akrepli bağevlerinde, ışsız hücrelerde
dar geçitlerinde ömrümün
iki ben varsa bende benden içeri
yıkırım beden kâbemi
ben bir seni öldürürüm

bir beni bıçağa döndürmek için

İBRET

ahir zaman olup
kıyamet kopunca
dört kitapta yazan da bu
ben ahlarımı yazarım önce

gafildi kavmim şeytan uyumazdı
kimseler duymadı israfilin surunu
kafi delil sayılmadı yecuc ile mecuc

oysa öğretmişti bize Lut
- tarih ondan razı olsun-
aşı kentler yıkılırken elbet
ardına bakan
taş kesilecektir

öğretmişti bize talihsiz Lut, tanırınsız
depremden kurtardığı öz kızları
-kim derdi ki-
babalarının ırzına geçecektir

de ki
cennet milad ile yasak
şiir eğreti bir yaratık
şekilsiz ve mayi
değilse
dört kitapta yazan da bu
ben düşlerimi yazarım önce

de ki şiir
alıp firavunun elinden
yılan kılıklı şeytanı
denizler yaran
o büyüü asaya dönüştürecekse

yanılmadınız ey ehlela
evet
ben düşlerimi yazarım önce
sonra kitaplarımı yeniden okurum

ADAM ŞENEL'LE KONUŞMA

ÜTOPYA'NIN MASALSI BİÇİMİ KENDİNİ TABU BEKÇİLERİNE KARŞI KORUYACAKTIR

Teleandregenos Ütopyasında Evlilik Hayatı adlı çalışmamızla karşı karşıyayız ama, üzerinde duracağımız konular, yer yer kitabın dışına çıkacak. Ütopya kavramını, değişik açılardan gündeme getirmek istediğimiz açık. Biz, isterseniz Ütopya'dan başlayalım.

—Klasik ütopya, bir gezginin, bilinmeyen, daha doğrusu, yeryüzünde bulunmayan bir ülkeye yaptığı gezinin ilginç anılarını içerir. Dolayısıyla aslında ütopya yazarının düşsel, düşsel olduğu için de düşünsel bir gezintisidir. Düşsel olduğu ölçüde yazar kendini, içinde yaşadığı gerçeklikten tam anlamıyla özgür duyabilir. İsteddiği her şeyi kurabilir, istemediği her şeyi yerebilir. Bu yolda hiç bir tabu onu durduramayabilir. Ütopyanın "masalsı" biçimi kendisini tabu bekçilerine karşı koruyacaktır.

Bu söylediklerim, ütopyanın bir yazın biçimi olduğunu ortaya koyuyor. Bu biçimin içi çeşitli görüşlerle doldurabilir. Ütopya katı disiplinci bir içerik kadar, anarşist özgürlükçü bir içeriği de "kabul etmem" demeyecektir. Tersine öteki yazın biçimleriyle dile getirilemeyecek sertlikte ve ayrıkhıkta görüşler için yazarın bulabileceği bir kaç çıkış yolundan biri mizah ise, ötekisi ütopya'dır. Kısaca ütopya, yaşanan acı gerçekliğe karşı bir düş dünyası önerir; düzenin kutsal emanetlerinin reziliğini gösterebilmek için, onların korunduğu iççe kalelerin duvarlarını (bacalardan girerek) geçebilir.

Ütopyayı vareden geçmişe dönelim. Ütopyanın kurucusu bellidir. Efsanelerde olsun destanlarda olsun, kurucu belli değildir. Masallarda, destanlarda bir "tespit" var. Ütopya ise, öneriyor, yadırtıyor. Burada şöyle bir şey söyleyebilir miyiz? Ütopya kaynağını, eski düşünme gücünden, yani masallardan, destanlardan alıyor.

—Kuşkusuz; insanın içinde yaşadığı gerçeklikle ilişkili görüşleri değer veriyor. Bir noktada gerçekliğe başkaldırarak ileri sürdüğü düşünceler veya düşler var. Bu bakımdan ütopya böyle bir başkaldırının ürünüdür; bu bir. İkinci olarak da gerçeklikten iplerini kopararak düş kurmak eğilimi, ya da içinde yaşadığı dünya berbatsa ondan kurtulma eğilimi, ütopyanın belkemiğini oluşturan psikolojik motifler.

Yani, ütopya, toplumsal kurtuluş önerir. Ama efsanelerde, masallarda kişiseldir, kurtuluş önermesi.

—Anlamlı bir noktaya değindiniz. İçinde yaşanan toplumu yadırtarak bir düş dünyası kurmak dinde vardır, bir cennet olarak; mitolojilerde bu tanrılar arası ilişki biçimine sokulmuştur. Bütün bunlar düş oranı fazla fakat toplumsal gerçeklikle ilişkisi az şeylerdir. Buna kar-

şın ütopya da insanın bir özlemini dile getirmekte. İstemediği şeyden kaçma özlemini dile getirmekle birlikte, bunu yaparken belki çıkmış olduğu çağın özelliğini de hesaba katarak, sınıfsal bağlamlar içinde yapmak durumunda. Önerdiği düşsel bile olsa, çözümler toplumsal, sınıfsal nitelik taşır, ya da taşıyabilmelidir.

Yani ilk ütopyaçılardan sınıf temelli, sınıfsal bir bakış yok. Ütopya verili olan'dan ileri fırlayan bireyin ilk önce aklında kuruluştur.

—İlk ütopyaçılar kişisel bir rahatsızlıktan çok toplumsal bir rahatsızlığı dile getirmişlerdir. Sonra bu rahatsızlık içinde sınıfsal rahatsızlıklara da dikkat çekmişlerdir. Ancak o tarihlerde sosyoloji sınıfsal çözümler getirecek kadar gelişmemiştir; ya da sınıf sosyolojisi gelişmemiştir. Onun için, bireysel kalmıştır çözümleri. Gerçekleştirilemeyecek çözümler olmuştur.

Benim söylediğim kişisel rahatsızlıkları dile getirmeleri değil. Burdan belki şunu konuşabiliriz. Aklına şöyle bir söz geliyor. "Marksizm ütopya'yı sevmiyor" diye. Acaba gerçekten böyle mi? Marks olsun, Engels olsun, ilk ütopyaçılara bayağı uğraşmışlar. Markizm, bir toplum tasarısı ise, Marksizmin bir ütopyası neden olmadı?

—Marks'ın ütopyaçılara saldırdığı doğrudur; çünkü zamanında ütopyaçı düşünüşü, edebiyat kitaplarından çıkıp, toplumsal gerçekliği hesaba katmadan,

çizmeyi aşmış, siyasal eylem programlarına girmeye kalkmıştır. Marksizmin ütopya'yı sevmeyişi ise, o kadar doğru değil. Çünkü kendi içinde de bir katre ütopya taşır. Marksizmin sevmeyişi çok şekerli ütopya'dır. Bana göre Marksizmin "komünizma" diye bir ütopyası da vardır. Ancak, sosyalist deneyimden edindiği kazanımlardan yararlanarak onu sağlam temellere oturtmak amacıyla, ütopyasının en kaba taslağını çizip onu rafı kaldırmış durumdadır; sosyalizmin başarı ve deneyimleri arttıkça onu raftan indirip ayrıntılarını işleyecektir. Ütopya düşmanlığının, o gün için yeri vardı; bugün ise yeni üretici düşünceler, düşler, gerçekleştirilebilecek düşler üretme olanğını kısıtlıyor.

Batı'da düşünce, bir çok ütopya kurdu. Hatta 20. yüzyıl Batı Aklı'nın bile bir çok ütopyası var Distopya olarak düşünülecek metinler. Türk aydınının bir ütopyası yok. Gelenegi yok. Ürün anlamında da pek karşılaşmadık.

—Yaptığınız saptamanın temelinde şu gerçek yatabilir. Yeryüzü cennetleri düşleme anlamında ütopyaların çıkışı kapitalizmin büyük umutlar taşıdığı dönemin ürünü olsa gerek. Eleştirel düşüncülü kişiler kapitalizmi yadsa bile sanayileşme insan ilişkilerinin iyileşebileceği umudunu yaratmıştır.

Buna karşın, 20. yüzyılın ilk yarısındaki hatta ikinci yarısındaki ütopya, yeryüzü cennetlerinden kurtulma amacındaki uyarılar niteliğindeki "ütopya" biçimini almış olup, kapitalist toplumun her türlü açmazının anlaşıldığı, endüstri toplumunun iyimser döneminin yerine karamsar döneminin başladığı çağa denk düşse gerekir. Bu sorunun bir

yönü. Diğer yönüne gelecek olursak; Batı'da bir ütopyanın çıkmasına karşın, Doğu'da, özellikle İslam dünyasında, daha özel olarak da Türk kültüründe ütopyanın bulunmayışı neyle açıklanabilir?

Bir başka görüşmemde ütopyanın, toplumsal ve siyasal baskı düzenlerinde, egzotik ve esoterik (görünürde ve saklanmış) ikili anlatım yönteminin bir ürünü olduğunu söylemiştim. Baskının merkezleşip yoğunlaştığı İslam-Doğu toplumlarında bu gereksinimi masallar ve meseller karşıladı. Aklına, Kehle ve Dimne'deki hayvan öyküleri ve öykülerin arasına sıkıştırılmış padişah, vezir ve sultanla sınırlı öyküler geliyor. Söz konusu baskı, çağımızda sultan ve hayvan kahramanların yerine insanları koyabilecek kadar azalmamış olmalı ki, hâlâ masallardan ütopyalara geçebilişimiz değiliz. Ben böyle düşünüyorum.

Kitaba gelmek istiyorum. Önce; isminin bende çağrıştırdığı bir anlam var. Hemen aklına, Uzak Erkekler Ülkesi gibi bir isim geliyor. Teleandregenos Uzak Erkekler Ülkesi mi?

—Evet. Birçok arkadaşım anlamını sormuştur. Kitabın sorunu, bence evrensel bir sorundur. Eski Yunanca sözcükleri bunun için seçtim. İkinci olarak, ilginç ve akılda kalacak bir isim olsun dedim. Bu da belki "pazarlamak" için. (Gülüşmeler). Anlamına gelince, değindiğiniz gibi tele, uzak anlamına gelmektedir. Andre, erkek; genos da aile oluyor. Üçü birleştirildiğinde Uzak Erkek Ailesi, yani erkeğin egemen olduğu uzak bir ülkedeki aile düzeni, ütopya'daki aile düzeni. Ayrıca, genos, kadın anlamına da gelmektedir. Kadına erkeğin birbirine yapışık olduğu halde, birbirlerine uzak, aralarında büyük uçurum, hatta düşmanlık olduğu bir aile imajı yaratma amacı var adında.

Yazdıklarınız, düste aklında yaratılmış bir uyum toplumu değil. Klasik anlamıyla bir ütopya değil karşı karşıya olduğumuz. Hatta, distopya, ters-ütopya da değil. Ters-ütopya, aklında yaratılmış bir uyum toplumunun karabasına dönüşmek, dönüşümlük gibi olası bir tehlikeyi işaret ediyor. Oysa sizin çalışmanız, bence, doğrudan, yaşanan bir azap halini gösteriyor. Yani, Uzak Erkekler Ailesi, bugünün ailesi ve kitabınız bugüne "saldırıyor".

—Ütopya, düste bir toplum yaratmış, ters-ütopya (distopya) da yeryüzü cennetlerinin oluşmasını önlemeye çalışmış. Aynı yöntemle, bir yazar, neden düşlerinde karabasanlar gören insanları uyandırıp kurtarmaya çalışsın? Bu anlamda, Teleandregenos Ütopyası'nda Evlilik Hayatı da bir ütopya'dır.

Bana, bu toplumun gündelik ilişkilerine çok somut bir saldırı yapıyor. Ütopya'yı bir biçim bir teknik olarak kullanışınızı açıklıyorum.

— Ütopyanın bir içerik değil, bir biçim bir teknik olduğunu az önce ben de söylemişim. "Gerisi yitip papirüs rulosu" motifi, "varolmayan ülke"ye (ki ütopya sözcüğü bu anlamda gelir) öyküsel bir gerçeklik kazandırmanın ve bunu okuyucu da bir merak uyandıracak biçimde yapmanın yoludur. Bütün ütopyalarda buna benzer motifler kullanılır.

Çalışmanın ilk basınının çok az yapıp, neredeyse "eşe dosta" dağıtıldığını sanıyorum. Dilinin "siki" olmasına karşın, "arif olan"ları rahatsız edeceğini, ettiğini de öngörebiliyorum. Hatta, kitabın yazarı diye özel birisini kastetmiyorum ama, kitabın yazarı'ndan bile başlayarak hemen her arif olan, bu oklardan payını alacaktır. Tabii, alıyor mu bilmiem. Kitabın gündeme gelmemesinde bu "taciz" edişin bir payı var sanırım.

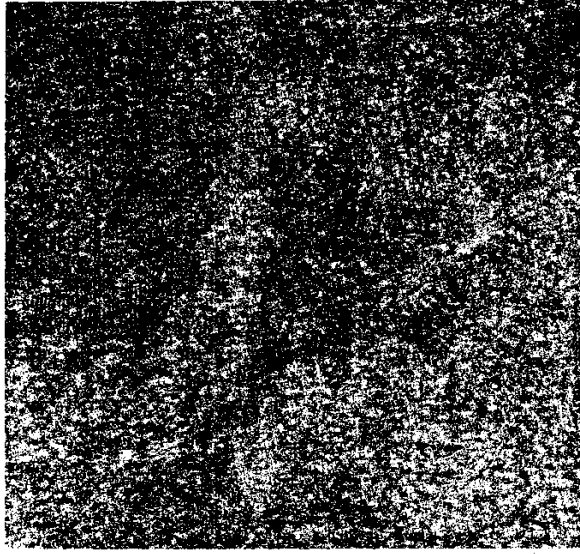
— Haklısınız. Öyle düşünüyorum. Ancak ilk baskısı kitapçıları sergileri dolduramamış da depoları dolduracak kaddardı. Yayıncı, dağıtımını yapmayınca basımında kalan 4.000 adet kitabı bir at arabasına atıp, önce kitapçının deposuna koymuş, sonra memleketine yollamıştı. Yıllarca yüküklüklerde kaldı. Bir bölümü sobaya tutuşturmakta kullanıldı. Bir bölümü de sanırım hamur yapılmak üzere satıldı. Kurtarılabildiklerini "eşe dosta" dağıttım. Benim dışımda yayımın da sanırım 800 dolayında kitabı kendi olanaklarıyla, geliş güzel dağıtım çıkarmış olmalı.

Sorumluluğa veya Teleandregenos atığı oklara gelince, önemli bir noktayı ya kalamışsınız. Fazla yayılmamasına ve fazla tanınmamasına benim de neredeyse sevdiğim yıllar oldu. Çünkü başka bir toplumsal kavga da Achilleus tendonundan kalıtsız vurulmak istemiyordum. O kritik yıllar dışında okunsun, tanınsin istedim. Ama bunun için "pazarlama"ya kalkmadım. Yeniden basılması önerisi benden gelisin istemedim. Kitabımın değil, kitabımın çeşmek istediği büyük sorunun gündeme getirilmemesi; belirttiğiniz gibi, hepimizin çeşitli derecelerde katıldığı "kollektif bir suç" ile ilişkili olabilir. Ama bu suçun faillerinden çok kurbanları olduğumuz göre, soruşturma kazanacaklarımız, yitireceklerimizden çok fazla olacaktır. Dolayısıyla "bugünkü biçimile...aile kurumu mutluluğun savcılığı altında, aklın yargısı önüne çıkarılmadılar".

Pavese, günlüğünde, aklımda kaldığıyla söylüyorum "hayat uzun bir toplama işlemidir" diyor. "Bir yerinde hata yapıp uzun zaman, bütün bir sonucu etkiler". O uzun toplama işleminde, hele bir de hata, başlardaysa başa dönme cesaretimiz mi yok yoksa? Yoksa, gözürlüğü isterken, korunmayı, güvenliği mi çok önemsiyoruz? Güvenlik bidden, cesareti de alıp götürüyor. Bütün bunları aslında Teleandregenos'da, "Mutsuzluğun Nedenleri" bölümü benim ilğimi çekti. Bu bölüm, bir uyum toplumu önemli anlatılar veriyor. Çalışmaya, geniş bir kesimin "umutsuzluk metni" olarak yaklaşılabileceğini tahmin ediyorum. Benice, tam tersi. "Mutsuzluğun Nedenleri"yle birlikte düşünerek, siz acaba, bir "cennet" tasarladınız mı? Bir "toplum hayali"ni de, kadın ve erkek birlikte, ya da birbirlerine, neyse artık, ne yapacaklar?

— "Mutsuzluk Nedenleri" bölümü, metni hafifletmek ama ıyıla konmuş iç başlıklardan biri. Gene de aile kurumunun bozukluklarının temelinde yatan nedenlerden bazılarına değinirken, mutluluğa, dolayısıyla olumlu bir ütopya götürecekt yollara işaret etmiş oluyor. Bunlardan biri kadının da erkek gibi "amaç" olarak görülmesi, ikincisi doğal potansiyel çabımlara de yer verilen bir doğal-toplumsal bireşimi; üçüncüsü "sorumluluk" duygusuyla tavlanması özgülük anlayışı.

Goya

Teleandregenos, belki bir örgütlenişin olumsuz yönlerinin ütopya yöntemiyle gözler önüne serilmesi, olarak alınabilir. Bu nefatin bir pozitif karşılığı da kuşkusuz olacaktır. Bu pozitif karşılığın kurulması, bir kaç işaret dışında okuyucuya bırakılmıştır. Böyle bir karşılık benim kafamda vardı zaten Teleandregenos'u yazmaya yöneltti de sadece olumsuz bir şeyi sergilemek değil, olumlu bir seçeneğin bulunması yönünde insanları harekete geçirmektir. Aina ben, olumlu bir ütopya yazmadım. Bunu bir başkası yapabilir. Yani aile ve veya ailenin yerini alacak

mikro düzeyde toplumsal örgütlenmenin ideal ilişkilerini ütopik anlatım biçiminin de ortaya koyarsa çok sevinirim.

Kadının da erkek gibi amaç görülmüşünden sözettiniz. Bunu biraz açmak gerekiyor. Erkek değerleriyle örgütlenmiş bir toplumda, kadına da "erkek"leşmek istediğinde çıkış noktaları

HİÇ BİR ÜTOPIYA, BİRBİRİMİZİ İNCİTMEMEYE DEĞMEZ

Bazı kitaplar, demek zamanını bekliyor okunmak için.

Teleandregenos Ütopyasında Evlilik Hayatıda böyle kitaplardan biri herhalde. 1960'ların sonunda yazılmış ve yazarının anlattığına bakılırsa depoları doldurup sobaları tutuşturmuş bir kitap, 1985 yılında yeniden basıldı. Okunuyor mu acaba? Gerek yazarı, gerek yayıncısı, bu konuda yükselen bir "talep"le mi karşılaştı? Bir çırpıda yanıtlanacak gibi değil.

Hem belki de bugün, artık sobaları tutuşturuyordur. Kitap Klubü'nden gelen son partinin içinden çıkmış, uzun ve geniş yataklarda, bir gece lambasının ışığı altında şöyle bir kaç sayfa "atılıp", komodinin üstündeki yerine, ertesi gece tekrar ele alınmak üzere bırakılır ve lambanın düşmesine basılıyordur. Uzun ve geniş yatakları kadınsa, biraz önce, "hayatım yeter artık Gözlerin bozulacak, kapat ışığı da uyuyalım" demistir. Ertesi gece erkek, kadına tam da kitaptan "Karlık Mesleği"ni okurken kadın uykuya dalacak. Kim bilir?

Teleandregenos Ütopyasında Evlilik Hayatı, artık tamamı yanmış bir papirüslü başlıyor. Demek ki, burada yazılanların "hak'katen" olup olmadığını hiç bir zaman anlayamayacağız. Sevinelim mi, üzölelim mi?

Bu parçayı bulan Adam'ın biri, tam bir ay geceli gündüzlü çalışarak çözdüğü yazıları aktarıyor bize. Bir deli mi, meczubun biri mi yoksa? "Arlatıklarına inanmayacak" diyor ama, yine de bu çözdüğü papirüsün nelerden sözettiğini açıklamadan edemiyor. Gerçekten deli. Ya da vicdanını rahatlatanakılı.

"Tamam olabilir. Ama kanıt göster bize. Yazılı bir belge olmadan ben rahatımı bozmam". Şehir ahalişi b'ye diyor. Papirüslü bakılırsa, nu bulan, ne de yazan, şehir ahalişini inandırmak için tek bir kanıt bile gösteremeyecek.

Çocukların ezbere bilgileri yetiştirildiği, kızlara "birinci cinsiyet kafesi" geçirilene değin "evlilik oyunu" oynatıldığı, "erkeğin konuştuğu yerde kadının sustuğu", kadının en cazip işinin "karlık mesleği" olduğu, aldatıcı sevginin, sonunda eşlerin birbirini ortadan kaldırmaya götürecekt kadar nefrete dönüştüğü bir dünya. Uzak Erkekler Ailesi Ükese böyle bir dünya.

Bu papirüslü yazılanlara "Allah'tan" inanıp inanmamakta "özgürüz".

Okunmasına, inanıyorum, yine okunuyor. Başucundaki lambanın ışığı altında, "Karlık Mesleği"ni okurken uyuşakalan kadına erkek, ertesi gün işyerinden telefon ediyor:

"Endişe edilecek bir şey yok sevgilim. Bak Rifat tartışırken kitapı çekmecesinden çıkarıp bir yer okudu...Alo! Dinliyorum musun beni... Tamam doktorla randevumuzu akşama doğru, hayır unuttum... Dinle bak: **Teleandregenos'un bir yer sarımsının ya da tiri bir göktaşının çarpmasının sonucunda batan bir adayla birlikte yok olan bir "uygarlık" olma olasılığı var".** Bak gördün mü, sabah kahvaltıda boş yere birbirimizi incitlik".

yaratılabilir. Bazı baraj kapakları var. "Amaç" gibi görülmesi, kadının da aynı rekabet ilişkilerine sokulması değil sanırım.

— Hayır, benim söylediğim kaba eşitlikçi, yani, erkeğin sahip olduğu ne varsa kadında da bulunmasını isteyen bir anlayış değil. Kadının ve erkeğin tümüyle farklı özellik ve niteliklere sahip olduğu, ancak, bu nitelik ve özelliklerin "esdeğer" olduğu bakış açısına gelince; doğrusu bunu da tam benimsemeyorum. Kadının doğası farklıdır ve altından kalkamayacağı işlere kadını koşturmak gerekir. Bunu demek istiyor bu anlayış. Ben, kadının ve erkeğin doğalarının bütünlük bir bölümünün çakıştığını, birbirini üzerine çakışmış iki daireyi düşündüğünüzde, çakışmayan bir bölümün çok küçük olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla kadının da bir amaç olarak alınmasını isterken, çakışan yeteneklerin aynı ölçüde geliştirilmeye çalışmasını, birinin beslenip ötekini dumura ugratılmamasını, farklı özelliklerinin ise aynı derecede beslenip, bu farklılıkların da geliştirilmesini ve bundan da toplumun çeşitlilik kaza imasını anlatmak istiyorum.

Burjuva ideolojisi, erkeği ve kadını cinsiyetçi ideolojilerle tanımlıyor. Bizim, evlilik, aile gibi bir kuruma yaklaşırken yeni bir tanıma ihtiyacımız var. Evet, bağlamında belki teorik bir çözümleme olacak. Kalder, bu konuda hiç de başlarda sayılmıyız.

— Bir kez, kadın erkek ilişkilerinin önce teorik bir çözümlemesinin yapılması gerektiğini söylediniz. Ve bu konuda bir ipucu olarak aile kurumunun burjuva ilişkilerinin bir uzantısı olduğunu söylediniz. Bunu kabul etmekle birlikte iş bununla kalsaydı, çözüm daha kolay olurdu. Bana öyle geliyor ki, kadın erkek ilişkileri üç katlı bir eşitsizliğin ürünü olarak bugüne gelmiştir. Bunun için de sadece burjuva mülkiyet ilişkileri değil, aynı zamanda feodal eşitsizlik de vardır. Hatta ben ilkel komünal toplumlarda erkeğin savaşçı olmasının verdiği olanaklarla kadın-erkek ilişkilerinde üstünlük kazandığı kanısındayım. Kısacası ilkel komünal toplumda ki bu erkeğin zorbalığına feodal toplumda kadını adeta bir serf gibi gören anlayış eklenmiştir. Bunun üzerine her şeyi parasal ilişkiler açısından değerlendiren burjuva anlayış binmiştir. Dolayısıyla bu üçü birbirini pekiştirerek günümüze gelmiştir. Şunu da kabul etmek gerekir ki, parasal ilişkiler çağımızda, burjuva kadına ve hatta bir ölçüde işçi sınıfı kadınına göreli bir eşitlik de kazandırmıştır. Ama bu göreli eşitlik, insanları tüketim de eşitleyen sağlık bir eşitlik olmadığı gibi, bir propaganda aracı olarak kullanılmaktadır.

Neden aile üzerinde durulmamış? Toplumsal huzursuzluğun kaynağı olabilir diye olsa gerek. Zamanımızda ve belki de bütün zamanlarda insanlar yaşam biçimlerinden yakınaktalar. Bunun nesnel nedenleri var. Çözümü ararken bazıları, rahatsızlığı toplumun bütününde aramış. Örneğin, hristiyan kültürü Pagan bir toplum, bozuk toplumlar lanetlenmiş toplumdur, tanrının lütfuna mazhar olamamış toplumdur, diye bakmış? Bazı toplumlar rahatsızlık yaratan şeyi ulusta, milliyetçilikte, sovenlikte aramışlar. Bazıları da sınıfsal eşitsizliklerde aramışlar. Kimi yazarlar bozukluğu ailede değil, aileyi oluşturan kadın ve erkeğin kadının "günahkarlığı"nda arayıp buna yüklemeye kalkmışlar. Bunlar çoğaltılabilir. Neden: hastalık, bir türlü canlılı oluşturan hücreler diyecemiz ailede aranmamıştır. Bozuklukların tek kaynağı aile olmayabilir ama kuşkusuz hemen her toplumda bozuklukların yansıdığı bir birim olarak, hem de kendi başına bir bozukluk kaynağı olabilecek ailede ele alınmalıdır. Neden: aile bir tabu olarak bir çok düzenlerde, hatta sosyalist düzenin kurulduğu dönemlerde eleştirilirdiğinde, halk demokrasilerinde bile bir tabu olarak ele alınmış, korunmuştur. Bunun nedenleri üzerinde, anlaşılır nedenleri üzerinde durulabilir kuşkusuz.

KÖLELER ÖLÜLERDEN ACIKLIDIR

Bağışlanmaz o savaşın ham meyvasıydım
Pelte kıldım aşkın taş baskı plaklarında
Oysa cesur çıktım, sever miydım dokunmadan
Dokunduğum her tende sevince boğuldum
Güzel oldum, dünya güzeldi, yakıştı alevlerin rengine
Nasıl olsa dünya
İnsanların ortak malı değil miydi.

İndim güneye, pussuz ve berrak kıyıda
Tam ondört gün yorgun bedenimi dinledim
İlk kez duydum söylenirken bir yurtsuz insana
Mülkü elde tutanlar bizden gayrıdır dendiğini
Meğer ben Roma'da kolonların dibinde bir yerdeymişim
Sicil tutan kayda geçmemiş tahammül mülkümü
Çıplak asılışına fetva veren kadılar ve tekfurlara
'Sıkı basın gırtlığımı yumuşak kibarlardan değilim'
diyen ben taşra çakalı
bir zaman diliminde dağlara yangın ekmişim.
Beni koyunlar yemiş, susmuşum
Unutmayı da başarsam
benimle yaşar, benimle ölmüş köleliğim.

Doğrulup sordum yeryüzünü
Bulutlar dediler, hüznün yüküdür gurup vakti
Anladım bir mağarayı mekan
üçyüz yıl uykuyu tedbir ve farz kıldığını.
Eprik mitilimle ulaşabildiğim pazarda
satılacak yalnız kemikli ellerimle kaldım.
Ben geçerken erik dalı eğildi
Duydum
kıpran dedi, kıpran ve dayan
bahar geldi.
Yanlabilirim, bu ses
kapımdan atılı buruşuk kağıda da yazılabilirdi.

Gün devrildi, bir meydana varıldı
el ele sese verildi ve yüründü.
Benim ve bana benzeyenler için dendi ki
'Bunlar yürütenlerin en serri ve budalasındırlar
Ey ehli tüccar
kepenkleri indir
barbarlar gelebilir, tufan olabilir
Ve çünkü ay bir dedi'
Toplandı şehir ahali hep bir ağızdan
Köleler ölümlerden acıklıdır kardeşler'i söyledi.

DELİKANLI VE KRİTON

Dünya ısıdı bir kere daha
delikanlı açtığında gözlerini dünyaya
Ama bir yanı vardı ki delikanlının
ışmayan bir yanı
kangren karanlık dokusunda.
Dışarda yaşam, dışarda köpek sesleri
nükleer kırıntılara kendini sulatmış sebzeler
otomobiller naylon ipek satıcıları üniformalar
resmi sivil parlak silik duygu
dışarda yaşam.
Süslü şarkılar pahalı aşklarla
başladı ölüm saati radyoda.

Dört duvar arasında delikanlı
bu kez kalbinden başladı bedenini okşamaya
ağır kara damarlı bir mermer tortusuna dokundu
'Dehşet' diye bağırdı dehşette delikanlı
Çarpılan ses kırıldı duvarda.
Tozların içinden fırlayan panter
gözlerine takıldı delikanlının
turnakları kırıldı dişleri döküldü
Sese çağrılı çingiraklı
zehrini kendine akıttı.
Delikanlı kaldırdı gövdesini
tutarlı bir atılışla çarpı duvara
çatladı duvar yarıldı dünya
kan karanlığında bir boşluk açıldı sonsuzluğa
Bağırdı delikanlı
'Ey belirsizlik buradayım ve sana hazırım'
ve boşalttı solüğünü boşluğa

'Kriton, Kriton' diye seslendi karanlık
Kriton olan çıktı karanlıktan
tuttu çekti delikanlıyı
karıştılar kan karanlığındaki sonsuz boşluğa.

Ezik ot kokusu yayıldı ayak seslerinden
Kibrit çakımı göz aldı
yandı söndü bir cigara ateşi
Guguk baykuş yarasa
gidenlere yedi şarkı söyledi
Gurrita guy guy gumbara duba
Gurrita cıv cıv gumbara duba
daha
daha
daha...

AŞAĞILAMA VE YÜCELTME MEKANİZMALARI

Hüsamettin ÇETİNKAYA

Kendine düşen payı yemek isteyip de,
Koyun'un kesilmesine 'KARŞI' olanlara...

Yakın eski yılların dergilerini karıştırıyorum bir süredir. Şaşkınlıkla karşılaştığım gerekirken doğallaşan bir izleğin peşi sıra yürümek istiyorum bu yazıda, aklın duyguya, özneliliğin nesneliliğe, betimlemenin açıklamaya, düz anlamların yananamlara, bilinçaltının bilince, felsefenin bilime, bilimin ideolojilere vb. *tahvil edilmiş süreçleri*... Nasıl kıvrak kaypaklığın, muğlaklığın, kolaycılığın, düşünce tembelliğinin ve çocukça bir benmerkezciliğin serüvenidir bu, onu izlemek istiyorum. Politik sonuçları açısından vahim ve bir o kadar da gerici, ama rasyonalleşmiş olan bu tavrın burjuvazinin gündelik, sonralık, aylık yıllık, ilahihai politik tavrı ile özdeş olduğunu göstermek istiyorum. İstemek ile göstermek arasında ise sonsuz kilometre mesafe olduğunu da biliyorum.

Ufak davranışlar, jestler, sözlü yazılı işaretler, simgeler vb. göstergeler, alıcılar tarafından anlamlandırılması amacıyla gönderilirler. Gönderilen işaret gerçekte bir düz anlamlama sahiptir ve normal anlamın bu düz anlamda olması gerekir. Ama gerçekte işleyiş bunun tam tersi, çünkü göstergeler hemen daima yananamlar üretir. Göndericinin tavrı, alıcının hangi anlamı anlamlandıracağını genellikle belirler. Eğer istenen yananlamı belirleyici olması ise -ki genel işleyiş budur- sonuç büyük ölçüde ideolojik ve politiktir. En masum göstergenin bile yananlamsal işlevi ideolojiktir. Örneğin, başörtüsü Anadolu kadınının masum bir aksesuarıdır ve bu, başörtüsünün düz anlamsal (denotative) anlamıdır. Oysa aynı başörtüsü (kısmi biçim değişikliği ile) islamcı militan bayanın başında türban olarak tümüyle yananlamsal (connotative) bir işleve dönüşür. Burada belirleyici olan göstergenin yananlamıdır ve bütünüyle ideolojik bir işleve sahiptir.

Yine diyelim Devlet dairesinde müdür beyin odasının kapısı açıktır. Kapının açık olmasının düz anlamı, doğallıkla odanın havalandırılmasıdır. Oysa açık kapının karşısında imza defteri duruyor ve müdür oturduğu koltuktan kimin erken kimin geç geldiğini izleyip cetele tutuyorsa, kapının açık olması, yananlamsal bir belirleyicilik taşıyor ve psikolojik bir baskı aracına dönüşür. Yine aynı örneği sürdürelim, bu kez imza defteri gösterge olsun. İmza defterinin düz anlamı, giriş ve çıkışların kontrol edilmesidir. Oysa imza defterinde yöneticilerin imza haneleri yoktur. İşte bu, imza defterinin yananlamsal işlevini belirleyici kılan hadisedir ve temelde yönetilenin (memurun-hizmetlinin) doğal olarak kayıtarımcı olduğu, görev sorumluluk ve bilincinden yoksun olduğu gibi bir varsayımı dayandırır. İmza defteri artık memur üzerinde psikolojik ve ideolojik bir baskı unsuru olmayı aşan bir iflah ve islah aracına dönüşür. Temel mantık, yönetilene olan değere güvenmek ve bunları geliştirmek değil tersine varolması istenen ve olmadığı varsayılan "değer"lerin baskıya (yananlamı) dayalı yöntemlerle tesisine çalışmaktır. Bu edim, yönetilenlerin doğal olarak kusurlu oldukları özsel olarak varsayılma

ve önlem (imza defteri) geliştirilmektedir. Bu da elbette, açıkça yönetilenlerin kusursuzluğu fikrinden hareket etmek demektir. Yöntem önsel düşüncenin, maddi hayatı (burada çalışma hayatını) belirlemesi çabasıdır.

Geçenlerde İzmir'de Belediye Sarayı'nın tepesinden kendisini boşluğa bırakarak yaşamına son veren bir genç kızın intihar haberi yereldi gazetelerde. Almanya'dan dönen 'uyumsuz' (onlara 'uyumsuz' demek bile hayatın nasıl yananamlar üzerine inşa edildiğini gösterir. Çünkü bu gençlere 'uyumsuz' demekle kendi eğitim sistemimizin doğal ve uyulması gereken olduğu baştan varsayılıp oluyor, oysa) bu genç kız, intihardan bir ay önce okulda yapılan test'e verdiği yanıttı, anımsayabildiğim kadariyle şöyle diyor: "Öğretmenimden nefret ediyorum, çünkü bildiklerime hiç değer vermiyor, hep bilmediğim şeyler üzerinde duruyor". Tüm ideolojilerin temel mantığı budur. Doğruyu kendileri bilir ve kendi bildiklerini doğrunun karşı tarafca bilinmemesini bir eksiklik ve kusur olarak görür. Bilimsel bilgi ve tavrı dışında yer alan tüm felsefi, ideolojik, psikolojik vb. çeşitlemelerin ve elbette burjuvazinin ve kendine, bilgisine mesruluğuna güvenmeyen her kişinin, grubun, sınıfın temel mantığı budur. Karşısındakinde varolan değerlere güvensizlik ve olmasını istediği şeyleri geliştirmek için binlerce yol ve yöntemle enjekte etme faaliyetinde bulunmak. Ne ki, bu binlerce yol ve yöntem dönüp dolaşıp göstergenin düz anlamını da gösteren haline getirerek, yananlamı göstergeye çevirmektedir. (1). Çünkü düz anlamlama dayalı kuramsal çaba bilimsel bir yö-rüngeye oturur. Nedeni açık, öncül maddidir, açıktır v- nettir. Oysa yananlam üzerine inşa edilen kuramsal çaba, diyeceğini açıkça demez, düz anlamlı diyeceğini demek için kullanır. Yani burada kuramsal çaba ilgi edindiği bilgi nesnesini açıklama çabasında değildir, bu bilgi nesnesini araç olarak kullanıp (bu nesne, din de olabilir, marksizm de, hümanist felsefe de) başka birşey söyler. Ve bunu yapmanın tek yolu da betimleme ve genellemeler üretmektir. Bilimsel bilgi önermeler, ideolojik bilgi genellemeler üretir.

Genel insan çıkarları adına, burjuva 'Özgür Özne Birey' adına ileri sürülen soyut genellemeler teorik olarak insanı yüceltirken pratikte insanın amansız bir aşağılanması mekanizması olarak işlemektedir.

Hukuk sisteminde bu anlamda bolca örnek bulunabilir. Çünkü hukuk ideolojisinin tezleri hep genellemeler şeklindedir ve 'Özgür Özne İnsan' varsayımına dayalı bir 'GENEL İNSAN' genellemesinden yola çıkar. Yaşayan bireyler bu soyut 'Genel İnsan Hakları' ya da insanlık 'İnsanlık adına', 'Özgürlük', 'Eşitlik' ve kardeşlik ve İmtiyazsız

şımsız... diye giden bir çok genellenmenin düz anlamı, insanın yüceltilmesini içerir. İnsan soyut genellemeler içinde sürekli yüceltilir. Milli Eğitimimizin ulvi amaçları, Türk insanının gelişmesi, geliştirilmesi, bilinçlendirilmesi vb. dir. Sağlık, Ulaşım, Bayındırlık vb. tüm 'Resmî' yapıp etmelerin gerekçeleri toplum adına, insanlarımız yararına. Burjuvazi kendi çıkarlarını her zaman tüm insan adına adlandırır ve sunar. Ve tüm insanların, toplumun çıkarları adına neler yapmaz ki, ihtilaller, darbeler... TDK, Türk Tarih Kurumu vb. Üniversitelerin bugünkü düzeni ne için kurulmuştur? Üniversite gençliğinin haklarını ve çıkarlarını korumak,

Hüsnü Yavuz:
Tarihi felsefeyi
birbirine
karıştırıyor.

onlara yararlı olmak, giderek toplumun ve insanlığın çıkarlarını sağlamak vb... Şimdi bu insanlık adına yapılan şeylerin ifade ettiği düz anlamlar insanı yüceltmek ve ona değer vermek. Oysa bu soyut ge-

yananlamdır ve pratiktir ve elbette aşağılayıcıdır. Düz anlamda Adalet ve eşitlik denemek, yananlamı bunun, hapishaneler, DİSK Davası, Aydınlar Dilekçesi Davası, Barış Derneği Davası vb... olacak. Biri yüceltme öbürü aşağılama, biri soyut ve genelleme öbürü maddi ve pratik. Demokrasi işliyor; İşçi Hakları, sendikalar hakları, grev yasası, Ceza Yasası değişiklikleri... Düşünce özgürlüğü vardır; öte yandan 141-142 ve tutuklanıp, hapiste işlah edilen yazarlar, düşünürler, siyasiler vb... Özetlersek GENEL İNSAN çıkarları adına, burjuva 'Özgür Özne Birey' adına ileri sürülen soyut genellemeler teorik olarak işlemektedir. O halde maddeci olarak 'GENEL İNSAN' diye birşey yoktur, gerçek değildir. Genel hiçbir şey yoktur. Genel Felsefe, Genel Sanat, Genel Estetik, Genel Siyaset hiçbir şey Genel değildir.

Tarihbilimi aşağılama ve yüceltme mekanizmalarını kullanmaz. Betimleme ve genellemeler üretmez. Tarihbilimin anlamı da tarihbilimden ayrı ve farklı değildir. Tarihbilimi spekülasyon felsefi bir teori değildir. O, bilginin-felsefi ve ideolojik geleneğin-kendisine kadar gelen geçmişinden ideolojik bir kopuşta kurulmuş yepyeni bir bilimdir. Tarihbilimi maddi pratiklerin arakesitinde yer alan ve toplumsal pratiklerin taşıyıcısı olan birey-insan fikrine dayalıdır. İnsanı felsefi olarak yüceltmez de aşağılamaz da. Tarihin motoru sınıflar mücadelesidir ve bu mücadele dışında genel-teorik bir sınıf tanımı yoktur. Tarihin öznesi de nesnesi de bu motordur. Ayrıca bir genelde öznesi nesne ayrımı yoktur, olduğu yerde ise me-

taforiktir, gerçeğin yerine ikame edildiği yerde ise metafiziktir.

Bu beliremelerden sonra bizdeki 'maddeci' düşünür ve yazarlarımızın nasıl 'İnsan Özne' fikrinden hareket ettiklerini, bir 'İnsan' tanımını aradıklarını ve ne türden genellemelere ulaştıklarını, ulaştıkları yerin pratik ve politik değerini izlemeye çalışalım.

"İnsan tanımı... elde edilebilir için bir kategori gerekir. Bu kategori tarihin öznesidir. (...) Tarih aynı zamanda, öznesi bilinebilen biricik nesnel süreçtir. Bu öznenin de insan olduğu artık çok iyi bilinmektedir" (2). Alabildiğine felsefi bir çabayla tarihin öznesinin insan olduğu keşfedilince "toplumsal ilişkiler içerisindeki İNSAN, bu ilişkilerce belirlenen İNSAN değil, bu ilişkileri belirleyen İNSAN olarak kavranmıştır. Böylece insan bilincine çok güçlü bir misyon yüklenmiştir" (3) Bilince atfedilen bu önem, kendini diğer toplumsal pratiklerde olduğu gibi sanat alanında da gösterir, "Bundan böyle sanatın çok önemli bir ödevi var: insan-

nellemelerin gerçek bir değeri yoktur. Çünkü gerçekliği yananlamıdır ve politiktir. Bu yananamlar insanı aşağılayıcı ve pratiktir. Yeni Anayasada bana seyahat özgürlüğü tanıyacaksın, -soyut bir genelleme ve düz anlamlı çağdaş- ancak öte yandan beni билет parası bile bulamayacak bir yaşam standardına mahkum edeceksin. Bu da o soyut genellenmenin

ları bilinçlendirmek ve yaşamı hep yeniyi dönüştürmek" (4). Bilinçlendirilecek ve yaşamı dönüştürülecek, bilinç hayatı belirleyecek(!), peki kim bilinçlendirecek bizleri, üstelik hangi yetkiyle ve kimsen alinan hakla. "Doğru" "Dünya Görüşü" "ne ve "Praksis bilinci" ne sahip "Bilen Özne" toplumsal gerçekçi mi? Kendine bilinçlendirici bir misyon mu yüküyor? Böyle öznel bir niyetle açıklanamaz bu olgu. Gerçekte felsefeye, bilince tanınan öncelik ve yüceltme sağlıyor bu hakkı onlara. Felsefenin müdahalesidir bu sanat pratiğine. Yoksa bilimsel çaba böyle girişimin temel vıpratıcısıdır.

Ali Taygun:
Boşuna yormayın kendinizi. "Sanat ürünün özü düşüncedir". Hepimiz idealistiz.

getirmeye çalışan bir araştırmadır" (10). Anlamsal temel rasyonel uzlaşmacılık olan böyle bir anlayışın maddecilik yerine ikame edilmesi, maddeciliğin söylenleştirilmesinin ve sonra da söylenleştirilene tapınmanın tipik göstergesidir. Bu felsefi hegemonyayı, sanatsal pratiklere hayat hakkı tanımayan bu ideolojik buyurganlığı, bilim felsefesi gibi kaf dağından buyruklar yağdırıp, şu güzeldir, bu değildir, şu doğrudur bu yanlıştır, şu sanattır bu değildir türü yargılar lütufeden böyle bir anlayışa, maddeci demek hele toplumsal demek, tarihsel sanat kuramı demek olası değildir. Bu açıkça Platon'cu sanat

FEODAL TÜRK ŞİİRİ

Cihan OĞUZ

*Türk şiirinde eleştiriz bir şiirsel baz'ın sorgulanması
"tabu"dur; nerdeyse toplumsal ideolojiye
saldırmakla eş anlamlı sayılır.*

Cumhuriyet sonrası dönemden başlayarak, Türk şiirinde gittikçe egemen olan bir anlayış vardı: Terminolojiyi kabaca şiire uyarlamak! Önemli olan terminolojinin estetiğine yön vermek ya da bu estetiği "dört başı mamur" biçimde geliştirmek değil, yalnızca Türkiye toplumsal yapısının o dönemki olumlanışına koşut bir şiiri "kendiliğinden" oluşturmaktır. Kaygı bu olunca, zaten yeterince modernize olamamış ve kuramsal yönlü irdelenmemiş bir şiirsel baz, yıllar süren "zorunlu" egemenliğine ilk kötü örnekleriyle birlikte başladı.

bunun sorgulanmasını derinlemesine yapmaktan büyük yarar var.

Feodal Türk Şiiri, bir anlamda, yanlış bir şiirsel sürecin yaşanan tüm trajedisini de içeriyor. Bu trajedide sargınlar, işkenceler, çileler ve hapishaneler de var. Ama, bir şiirsel baz'ın ideolojik olarak yeterliliğini kanıtlaması için sürgün, hapishane ve çileler yeterli olamaz. Bunlar sosyolojik bir önem taşıyabilir, dahası, bir mücadelenin tarihine de yazılabilir. Ancak, hiç kimsenin "ilerlemeden ve değişmeden yana" bir ideoloji uğruna geçmişin tükenmiş mirasını savunmaya hakkı olmasa gerek.

MADDECI DUYARLIK- MARAZİ DUYARLIK VE YENİ TÜRK ŞİİRİ

"Maddeci duyarlık" özelliği taşıyan, bu duyarlılığı daha ileri boyutlara götürerek, bütüncül bir yapılanmayı oluşturan şiir örneklerine rastlamak neredeyse olanaksız. Sürekli mirasını somutlaştırdığımız Nâzım'dan sonra sayılabilecek yedi-sekiz ad, ancak, şiirimi de "soyu tükenen" bir maddeci yapıların anın eksikliğine işaret etmekle sınırlı kalmaktadır.

"Marazi duyarlık" ise, tüm olumsuz yönleriyle Türkiye kültürel yapısının keşmiş bir özel biçiminde belirme tedir. Öyle ki, maddeci duyarlığın yaşam ve bireyi sorgulayan içeriğine karşın, marazi duyarlık, henüz biçimsel anlamda, henüz düşünsel kategorisi temelinde umutsuzluğun ya da açık ideolojik yetersizliğin ka- ba bir ifadesi olsa neredeyse fetişist zaman zaman da / estetik bir saplantının

anlayışının krallığıdır. Teorik olarak yüceltilen sanat, pratikte böylesine aşağılanmaktadır. Tarihbilimi bu yöntemi kullanmaz.

Yukardan beri alıntılarla süslenen bu eğilimin makûs talihi idealizmdir: "maddeci burada ortamdır, aracıdır, görüntüdür. Maddeci belirleyen ise düşüncedir. Doğada, toplumdaki, insan beyninde, yani genelde madde düşüncesi belirler. Bunun karşıtı sanattır. Sanatta düşünce maddeci belirler. Sanat ürününün özü düşüncedir" (11) Bu durumda toplumsal olarak bilinen ve kendini maddeci bilen tüm sanatçılara denebilir ki, boşuna kendinizi maddeci ilan etmeyin, yukarıdaki alıntıya göre topunuz idealistiz.

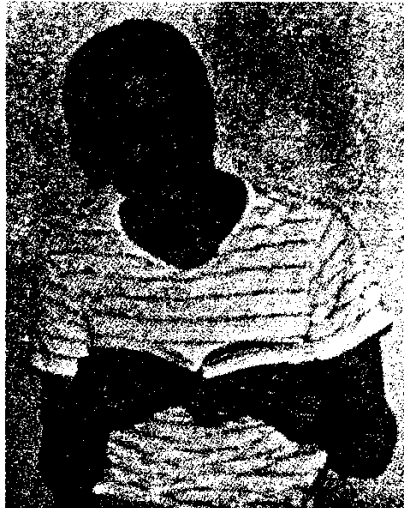
Felsefe, hümanist felsefe sanat pratiğinde kendi ideolojik işlevini yerine getirmiştir. Genellemenin ve betimlemenin kolaylığı ile insanın ve biticinin yüceltilmesi mekanizmalarını alabildiğine işletmiş, pratikte ise insan ve madde gerçeğini aşağılamış onun misyonunu sıfırlamış ve gerçeğin yitirilmesinde (1974-1980) üstüne düşen politik görevi başarıyla ifa etmiştir.

"Gelecek tüm zamanlara uygulanabilecek bir plan bulmak bizim işimiz olmadığımıza göre, biz çağdaşların kesinlikle yapmak zorunda olduğu tek şey: varolan herşeyin tavizsiz eleştirilmesidir. Tavizsiz; yani eleştirizim ne kendi sonuçlarından, ne de varolan güçlerde düşeceği çelişkilerden korkmaz" (12)

NOTLAR:

- 1) Bkz. Roland Barthes, Yazı Nedir, Hil Yayınları, Ocak 1987, 1st., S. 130
- 2) Veynel Öngören, Bilim ve Sanat, Sayı 13, Ocak 1982, S. 10
- 3) Murathan Mungan, Oyun, Sayı 4, Haziran 1979, s. 4
- 4) Afşar Timurçin, Bilim ve Sanat, Sayı 4, Nisan 1981, s. 22
- 5) Sargut Sölcün, Oyun, Sayı 5, Temmuz 1979, S. 4
- 6) Vecihi Timurçin, Bilim ve Sanat, Sayı 34, Ekim 1983, S. 42
- 7) Hilmi Yavuz, Türkiye Yazıları, Sayı 24, Mart 1979, S. 19
- 8) Sargut Sölcün, Oyun, Sayı 5, Temmuz 1979, S. 4
- 9) Fusun Alnok, Miliyet, Sayı 1, Ocak 1975, S. 24
- 10) Afşar Timurçin, Bilim ve Sanat, Sayı 65, Mayıs 1986, S. 49
- 11) Ali Taygun, Sanat Emeli, Sayı 3, Mayıs 1978, S. 20
- 12) K. Marx, A. Ruge'ye Mektup (Eylül 1843)

Marazi duyarlıkta önemli olan gelişmenin i- nesi değil, yaşa- nan an'ın fetiş vurgusudur.

Nevzat Çelik:
Farklı ve özel konumuy- la olan bitene müdahale edemeyecek kadar "tutsak".

İki şey yüceltilmektedir: İnsan ve Bilinç, çoğu kez de birbirine indirgenerek. Buradaki hümanizm tüm alalara bu arada acilen sanata da uygulanır. "Sanatta hümanizm (...) sanatsal pratiğin en acil sorunlarından birini oluşturur" (5). Ne ki, buradaki hümanizmin burjuva hümanizmi hümanizmi ile bir ilgisinin bulunmadığı da hemen belirtilir. "Sargut, hümanizmi dar anlamını bırakıp geniş anlamı üzerinde düşündürmek istiyor toplumluları. Geniş anlamıyla hümanizm, insandaki iyiyi ve değişikliğe olan inancı temsil eder" (6) Anlaşılan o ki, "insandaki iyi" gibi bir felsefi kavram ve "inanç" gibi ideolojik bir nosyon, tarihsel bir "açıklama" da bilimsel bilgiye nesne olabiliyor. Ancak bunu da doğal karşılamalı çünkü bizim maddecilerimiz tarihsel biliminin de acilen felsefeye tahvil etmekte gecikmemişlerdir. "Felsefe sosyal bilinç formlarından biridir. O, toplumdaki ekonomik ilişkiler tarafından belirlenir. Sosyal üretimin gelişmesi ve bilimsel bilginin birikimiyle felsefe de yavaş yavaş bağimsız bir bilim olarak farklılaşır" (7). Bildiğimiz kadar, tüm bilimler felsefeden bağımsızlaşarak bilimsel kimliklerini kazanmışlardır. Acaba felsefe hangi disiplinlerden bağımsızlaşarak bilim haline gelmiştir? Yine yanlış bilmiyorsam bilimsel felsefeden ayıran en temel ölçüt kuramın dayandığı öncüllerin ve bilgi nesnesinin varlığı (ve ne olduğu) gösterilebilir, yukarıdaki alıntıya o zaman tartışabiliriz.

Felsefenin Türk düşün geleneğine bu amansız saldırısı, beklenen sonucu vermiş ve Tarihbilimi de bir hümanizm felsefesi ilan edilmiştir: "...biricik tutarlı ve gerçek hümanist kavrayış Marksizm-Leninizmdir" (8). Ve tarihbilimin merkezine "İNSAN"ın yerleşmesi gecikmemiş "düşünce tarihinin en zengin ve en insan-merkezli öğretilerinden biri..." (9) olarak ilan edilmiştir. Bilinç ve insanın yüceltilmesine ama gerçekliğin aşağılanması ve yitirilmesine yol açan bu eğilimin çözümleme ve kuramsal çabalarla izlediği yöntem betimleme ve genelleme üretmek olmuş, sanat alanında bu eğilim doruğuna ulaşmıştır. Çünkü dorukta her tür "Genel olan", "İdeal Olan"ın kutsanması vardır. "Estetik araştırma tüm güzelliklerin temel kurallarını ve temel özelliklerini ortaya koymayı amaçlayan araştırmadır. Güzel araştırması bir bütündür, sanatlar üstü bir araştırmadır, tüm sanatları kucağına alan tüm sanatları yaklaşıran, tüm sanatları krallıkla bir araya

etkisiyle, açıkça *nihilist* bir yön taşımaktadır. Türkiye toplumsal yapısının bugünkü konumuna gelinceye değin geçirdiği tarihsel süreçler göz önüne alındığında, bu durumun normal karşılanması gerektiği ileri sürülebilir. Kaldı ki Nâzım'dan sonra çok az sair kendi şiirinin *poetikasını* belirleyerek şiir serüvenini yürüttüğünden, hele hele bir çok sair *neden, kimin için ve nasıl* yazmasını pek bilmediği için bu konuda oldukça *kendiligidinden* hareket ettiğinden, Türk Şiiri *rastlantısal* duyarlılık ile *marazî* duyarlılık arasındaki sınırdı bocalayagelmıştır.

Türkiye'de bir şairin toplumsal olması, 1940'lardan bu yana, şiirin düzeyini belirleyecek "tek" bir ölçüt sayılmıştır. Toplumcu şair marazî duyarlılıkta şiir yazmış, bu şiir "talep edenlerce" alkışlanmıştır. Toplumculuk savındaki şair, çektiği acıyı, hapishane yaşamını, işkenceyi marazî içerikte dile getirerek, âdeta *mazozist* bir kişiliğe bürünmüştür. *Ahmed Arif'ten Nevzat Çelik'e* dek bir çok şair, kendi konumunu fetiş biçiminde şiirleştirerek, duyarlığın boyutlarını *eleştirisiz* bir temele dayandırmışlardır. Bir toplumcunun en önemli özelliği olması gereken özeleştiriri ve eleştiri mekanizması, Feodal Türk Şiiri'nde, yerini *acınma* psikozuna bırakmıştır! Feodal Türk Şiiri'nde *aşlamamış* saplantılar, temelini, Türkiye toplumsal yapısının yetersiz düzeyde sürdüre geldiği aşamaların henüz *demokratikleşmeye* ulaşmamış özelliğinden almaktadır. Bu özellik dolayısıyla ki, Feodal Türk Şiiri kendi poetikasını oluşturmaktan *yoksundur* ve bu yoksunluğun başkalarının sorgulanması da bir *tabudur*.

Türk şiirinde *eleştirisiz* bir şiirsel baz'ın sorgulanması "tabu"dur, çünkü Türkiye'de bu türden bir şiiri sorgulamak, o şiirin düzeysizliğini yakalamak, neredeyse, *toplumcu ideolojiye saldırma*kla eşanlamalı sayılır! Türkiye'de henüz, şairlerin büyük bölümünce, feodal değer yargılarının, yerini modernist ve eleştirel bir anlayışa terketmesi zorunluluğu anlaşılamamıştır. Türkiye'de, bu anlamda, öylesine *tutucu* bir şiir piyasası vardır ki, bu piyasa, "talep" edene *ihanet etmemek için* şiirin teknik ve ideoloji düzeyini geliştirmekten ısrarla kaçınır.

Marazî duyarlık, anılan özelliğiyle, tipik bir *sarkî* duyarlılıktır. Bu duyarlıktan önemli olan *gelişmenin* imesi değil, *yaşanan an'ın* fetiş vurgularıdır! Marazî duyarlık, bu vurguların *alcıda* oluşturma çabası etki derecesiyle yaşama şansı bulabileceği için, geleceğe yönelik ve geçmiş sorgulayan bir şiirsel baz oluşturmaktan yoksundur. Marazî duyarlık, *populist* bir söylem çerçevesinde, *kitle ruhunu ayakta tutabilmek* gibi son derece aktif bir siyasal misyon yüklenmeye çabalar; ne ki, bunu yaparken hem ideolojiden ödün vererek ölçüde *idealist*, hemde kendinle *çelişkiye* düşecek denli *güçsüz* görünümündedir. Şair yıkılmış, bitmiş, tükenmiştir sanki: "Beni burada arama ane/kapıda adımı sorma/saçlarına yıldız düşmüş/koparma anne ağlama" (N. Çelik, Şafak Türküsü'nden) diyerek, nihilist bir tavır içine girer ya da "Şimdi fidanla anırlım, o sandinist gülüşü kızla" (A. Yıldırım, Bir Ayaklanmadır Gülüşün'den) der, bir çok "natüralist toplumcu" şairin ulaşabildiği düzeyi andıran bir nostalji içinde, dağlara-ovalara-taşlara bağlanır ve Yirminci Yüzyılın sanayileşme-modernizm sancısını görmemek için *inat eder!*

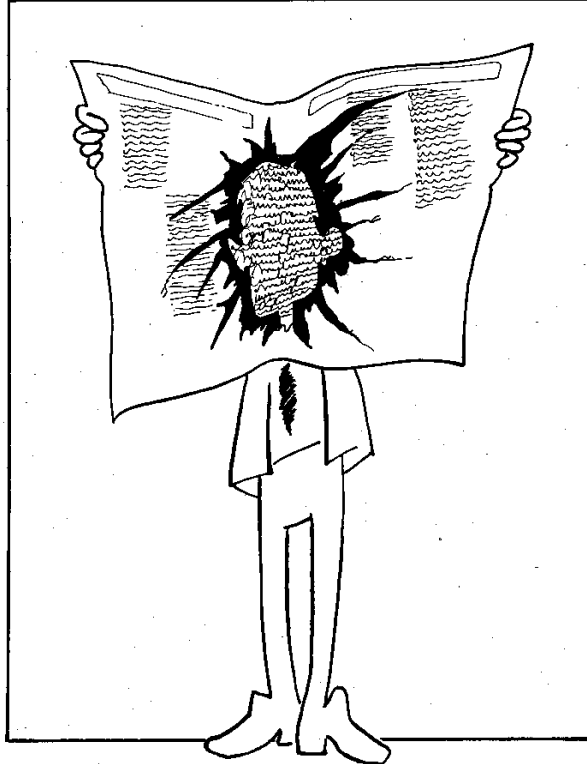
Maddeci duyarlık, eleştirelliği ilke edinir. Çünkü, eğer bir *gerçeklik* varsa, bunun gelişme imesi sorgulanmasıyla doğru orantılıdır. Gerçekliğin sorgulanması ise, bir misyon adına bile olsa, yapılan yanlışlıkların açıklanmasını, tartışılmasını gerektirir. Oysa *fetişizm*, gerçekliğin abartılması, yalnızca ilkel bir düzeyin göstergesidir. Gerçekliği olduğundan farklı biçimde algılamak saplantısı, ancak *halüsinasyon* döneminde geçerli olduğu için, Feodal Türk Şiiri halüsinasyon sürecinden bir türlü kurtulamamıştır!

Niçin?...

Çünkü, 1940'ların şairi, ne dünya şairinden haberi vardı, ne de kuramsal olarak

şiirini savunabilecek düzeydeydi. Rastlantısal bir şiir yazıyor, bunu bir "misyon" adına gerçekleştirdiğine inanıyor, giderek yazdıklarının büyümesine kapılıyordu. İmge sorununun bile son on yıldır doğru düştür tartışıldığını göz önüne alırsak, Feodal Türk Şiir baz'ının ne derece *zayıf* bir biçim ve içerik taşıdığını kolayca anlayabiliriz. Bunun da gerekçeleri hazır! Toplumun düzeyi! Kolay anlaşılacak kaygısı! Aykırı düşmemek psikozu!... Bilinçaltındaki bu üç temel gerekçe, gelişmemenin bir tür manifestosu biçimi

cimsel yetersizliğini, içeriği fetişleştirerek örtmeye kalkışmıştır. İçeriğin fetişleştirilmesi, toplumsal mücadelenin ivmesine koşut bir düzey değil, yalnızca populist bir kaygıyla, kavram ve kişiliklerin yüceltilmesine dönük bir çizgi izlemiştir. Ne ki, aradan geçen kırk küsur yıl sonunda *asılmış* bir teknik, *yetersiz* bir içerik, sakat bir ideolojik yapılanma gösteren bu şiirsel baz, yeni kuşağa ancak bir dönemin *sıradan şiir özelliklerini* miras bırakmıştır. Hâlâ Feodal Türk Şiiri'nin özelliklerine uygun biçim ve içerikte şiir üreten ve

Türk şiirinde 'feodal tarz' yalnızca vurguların içeriğiyle değil, sert, tok ve erkeksi söylemiyle egemen ideolojiye koşut bir yönseme taşıyordu.

minde ortaya konmuştur! Rastlantısal ve sıg imgeyi bu şiirsel baz, marazî duyarlık yardımıyla ayakta kalmaya çabalamış, bi-

piyasada iyi "fahıcı" bulan şairlerin olması bu mirasın şiirimizde nasıl bir olumsuz "etki" uyandırdığının kanıtıdır.

80 sonrasında kimi şairlerin olumlu bir 'revizyon'a girişimleri, kimilerinin ise aynı marazî duyarlılıkta ısrar ettikleri gözlenmektedir. 80 sonrasında yeni toplumsal oluşum sonucunda şiirin de kuramsal yanının sorgulanabileceğini öğrenmiş olmamız, maddeci duyarlığın anlaşılmasına ışık tutacak bir edimdir. Ancak, 80 sonrasında "erezyon" a tepki olarak, bu tepki olumlu bir sonuç yaratacağı gibi, hâlâ feodal tarzda şiir örneklerine rastlanması, bunların yaygın talep görmesi, ideolojik sorgulamanın henüz yeterince kavranmamış olduğunu, dahası, *tutuculuk* ile *toplumculuğun* ayrıştırılmaması olduğunu göstermektedir. Geçmişte yazdıkların, ideolojik yetersizliği açık olmasına karşın, hâlâ yırtmayıp, öldetmeyi, *büyüsüne* *kapılmışçasına* koruyanların Türk Şiirine ve ideolojiye katkıları tartışılır.

Türkiye'de şiir ele alınırken, nenden, büyük ölçüde *çifte standart* kullanılıyor. Şiirin *neye* göre ölçüt alınarak değerlendirildiği pek belli olmadığı gibi, değerlendirme ânındaki siyasal toplumsal ortam da büyük ölçüde yapıtın yazınal irdelemesinden daha çok önem taşıyor. Siyasal tercih, estetik ölçütten çok daha ağırlıklı olarak ele alınırken, bu siyasal tercihin bir kuramsal model temelinde dayanmadan yapıldığı da gözlemlendi Türkiye'de. Popülizm, Türk Şiirinde *temel ölçüt* biçiminde kabul gördü, gelecek kaygısı, yerini, yaşanan zaman diliminin rastlantısallığına bıraktı.

Özellikle, 80'den sonrası için, kimi olayların "ilginç" görünümü var. 1980 sonrası, Türk Şiiri'nde büyük yenilikler ve zavalılıklar yarattı. Bu "zıtların birliği"; ilk kez "olumlu" bir hava yaratarak, edebiyat dünyasında o âna değin "tabu" sayılan kimi konulara da rahatça eğilmesini sağladı. Yenilikler, artık Türk şiirinde de imgeye ve eleştirel söyleme ağırlık tanınması biçiminde oluşurken zavalılıklar, hala aynı simgelerle şiir üretme gayreti biçiminde belirdi. Edebiyat ölçütleri, sosyolojik öneme göre belirlenirken, simgelerle şiir yazan *Mehmet Yaşar*'dan, maraziliğin doruğuna çıkan ve bir şiirinde 57 özel ad kullanan *Nevzat Çelik'e* kadar bir çok şair edebiyat sosyolojisi kalıplarına göre ödüllendirildi.

Bu durum öylesine *histerik* bir yapılanma oluşturdu ki, örneğin Vedat Günyol, "Muebbet Türküsü"nün önsözünde, Nevzat Çelik için "...bilinmez hangi *mucizeyle*, Ahmet Arif'leri aşarak (...) Nazım Ustanın, diline, yetkisine, *yeteneğine* (...) tath lirizmine yaraşır bir düzeye ulaşmış" biçiminde bir değerlendirme yaptı.

Nevzat Çelik'in bunlardan haberi bile yoktu belki, ama artık şiirin oluşumu *mucizelere* kalmıştı! Öte yandan, bu marazî duyarlık, bir devrimci-arabesk sarkicinin, *Ahmet Kaya'nın* müziğinde dile gelecek, Nevzat Çelik "ölümsüzleştir-di"! Artık duyarlık yerli yerine "çuk" oturmuştu: Arabesk ve Feodal Türk Şiiri! Herkes bir *kahraman* arıyordu belki. Farklı, *özel konumu* olan ve olan bitene müdahale edemeyecek ölçüde "tutsak". Nevzat Çelik bu psikozun sonucunda yaygın ilgi gördü. Yazdıkları, gerçek bir acının acemi dizeleriyle belki, ama bunun fazla bir önemi yoktu edebiyat dünyasında. Önemli olan "mucize" biçiminde ortaya çıkıp, kaliteli şairi "anlamayan" kesimler ile şiirle ilgili göstermeyen piyasa arasında *katalizör* görevi yapacak birinin bulunmasydı. Öyle ki, "yasak bir ışık dudaklarını yakacak/felaketim olacak" ve "ağlarsam felaketim olacak" (Muebbet Türküsü'nden, s. 61) dizelerindeki yoğun *Atilla İhan benzerliği* bile Nevzat Çelik şiirinin toplumcu içeriğini "zedelemeyecekti"!...

Türk Şiiri'nde 'feodal tarz' yalnızca vurguların içeriğiyle değil, söylemin bizat kendisiyle de yakından ilgilidir. Sert, tok ve "erkeksi" söylem, egemen otoriteye hiç de aykırı gelmeyen, hatta egemen ideolojiye koşut bir yönseme taşıyordu. Şiir, sanki erkeklerin işiydi ve erkeksi olacaktı! Kadın şair bile erkeksi söylemi yegleyecek, kadın duyarlığını şiire "fazla" yöneltecekti! Nitekim, Türk Şiir Tarihi'nde kadın duyarlığını yasatan örneklerin "*numünelik*" derecede olması, bunun açık göstergesidir.

NASIL YAPMAMALI?

"Yeni insanlar. Siz bir zamandan beri aramızda yetişmeye başladınız, artık sayıca az değilsiniz, gitgide çoğalıyorsunuz. Okularınız olmasaydınız, o zaman henüz yazdıklarımızı yazamazdınız. Ama, çoğunluk değilsiniz, ancak okullar arasında varınız; bunun için hâlâ yazmak zorundayım ve artık yazabiliyorum da."

Yakıcı bir umudun içtenlikle dile getirilişi mi, yoksa ince bir alay mı? Aşırı bir özgüven duygusu mu, yoksa soylu bir alçakgönüllülük mü? Bu sorulara, edebiyat sınırları içinde kesin yanıtlar verilebileceğini sanıyorum. Kendimce, hepsinde gerçek payı olduğuna inanıyorum. Devrimci demokrat düşüncenin gelişkininde, pek çok şey birbirinin içine giriyor. Halkçı söylemlerdeki elitizmi, ya da atipik konumların gizlediği içten halkçılığı sezme güçleşiyor. Bu nedenle "hepsi" yanıtı, kolaycılığın dışında, bir gerçeği dile getiriyor.

Evet girişteki "hitap" 19. yüzyılın en büyük Rus yazarı Nikolay Gavriloviç Çernişevski'ye ait.(1) Başka ülkeler söz konusu olduğunda kendi siyasal kişiliğinden daha çok bilinen ünlü romanı "Nasil Yapmalı?"nın başlarında yer alıyor. Burada Çernişevski'yi ve "Nasil Yapmalı?"sını farkı olduğunu sandığım bir çerçevede değerlendirmeye çalışacağım. Biliyorum, edebiyata ilişkin böyle bir konuda girişim cesareti nereden aldığım sorusu akla gelebilir. Bu soruya oldukça açık bir yanıt verebiliriz: Çernişevski çok daha az edebiyatçı, en çok siyasetçidir; "Nasil Yapmalı?"da 19. yüzyılın en önemli "kötü" romandır. Açıkcası cesaretim Çernişevski'den, onun tarihte bir romancıdan çok bir siyasal uyarıcı olarak yer edinışinden alıyorum.

En genel düşüncemivebuna bağlı bir kaygımı başta dile getirmek istiyorum. Belki tekrar olacak: Bilimlerin doğuşunda çok önemli işlevler gören bilim önceki özel şekillenmeler, bilimlerle birlikte asılırlar. Eski bir deyimle, bilimlere "acılar" olurlar. Simya-kimya, klasik iktisat-marksist ekonomi politik ilişkilerini bu bağlamda düşünmek mümkündür sanırım. Aynı sürecin, bir bütün olarak bilimsel sosyalizmin doğup gelişmesi açısından da geçerli olduğu söylenebilir. Marksizmin ünlü "üç bileşkeni" onun büttüncü sisteminde eriyerek, eritilerek aşıldı. Hemen belirtiyim: Marksist düşüncenin gelişimini canlı biçimde yakalamak, hatta bu gelişimdeki eski-yeni bağlarını güncel sonuçlar çıkartmakta kullanmak sakıncalı değildir. Bundan kaçınmamak, korkmamak gerek. Bana asıl ürkütücü gelen şu: Toplumsal mücadelede temel çıkış noktası olarak gelişkin marksist sistemi almak yerine, onun aştığı öncülleri çeşitli güncel sentez tasarımları için yeniden diriltmeye çalışmak...Bu, marksizmi 19. yüzyıla ait bir sentez denemesine indirgeme anlamına geliyor. Arkası da şöyle getiriliyor: Marksizmin öncüllerini alıp sonra bunlara başkalarını katıp "çağımıza uygun" bir başka sentez neden denenmesin? Bu, Batı'nın yenik soylunda kaymak tabakayı oluşturan kesimin bir süredir zorladığı yoldur. Burada bira-

Çernişevski'ye ve "Nasil Yapmalı?"ya dönüyorum. Yukarıda dile getirmeye çalıştığım kaygılarla tam tamına çakışmıyor kuşkusuz. Ancak, Çernişevski'nin ve temel ürününün de zaman zaman benzer biçimde zorlandığına tanık olunuyor. Çok ilginçtir, burada niyetleri büsbütün farklı iki kesimin yollarının bir yerde cakaştığını da görüyoruz. 1917'ye öncesi ve sonrasıyla sahip çıkarlar, en çok da 1917'yi gerçekleştiren ülkenin kimi gururlu yazarları, Lenin ve Bolşevizmin öncülü olarak Rus devrimci demokrasisine, özellikle de Çernişevski'ye ve "Nasil Yapmalı?"sına zaman zaman aşırı bir ağırlık tanıyorlar. Bir yanda bu var. Öte yanda ise Batı'nın liberal ya da neo marksist aydınları yer alıyor. Bunlar ise ellerindeki teorik-tarihsel tüm silahları, bolşevizmin ve 1917'nin, özgün marksizmden ayrı, ondan kopuk, kendi özel çerçevesine sahip bir biriciklik (uniqueness) olduğunu kanıtlama amacıyla ateşliyorlar. Çok da ileri gidiyorlar: Özgün marksizmin kaynağında Fransız sosyalizmi ya da ütopyacı sosyalizm varsa, bolşevizmin "yeni" sisteminin kaynağında da Rus devrimci demokrasisi, bu arada elbette Çernişevski ve "Nasil Yapmalı?"sı bulunuyor. Böylece Batı'lı entelijansiya bolşevizmin gerçekte marksizmi ikame ettiği yargısına, bir de kaynak ikameciliğini eklemiş oluyor.

İşte kaygılandırıcı bulduğum nokta tam tamına burada. 1917'yi yaratıcılığına ve gelişim sürecinin tüm özelliklerine karşın Batı Avrupa'dan ve 19. yüzyıl marksist teori birikiminden koparmak kanımca ne doğru ne de yararlıdır. Uzantılarıyla sürdürüyorum: 19. yüzyılın ikinci yarısının Rus edebiyatı bir biriciklik değil, Batı Avrupa geleneğinin Doğu'da yeni yaşam alanları bulan uzantısıdır. Nihayet: Rus devrimci demokrasisi de gene aynı anlamda bir biriciklik değil, Avrupa'da 1848 devrimleri ile tikanan bir sınıfsal di-

Metin ÇULHAOĞLU

namihin Rus toprağında yeni kanallar bulmasıdır. Bu durumda bolşevizm de, kendiyi kaynaklarına dayanan bir biriciklik değil, marksist teorik birikimin eşitsiz gelişimi yasasıyla birlikte yeniden değerlendirilmesi ve örgütsel mücadele planına yansıtılmasıdır.

O halde özetleyebiliriz: Rus devrimci demokrasisi, bu arada Çernişevski'yi ve "Nasil Yapmalı?"sını bu anlamlarda abartmak, bolşevizmi ve 1917'yi izolasyona imkekle eş anlamlandır. Sakıncalıdır. Ve bir sonuç daha: Garip bir özenticilikle, varolan teorik gelişkinliği görmeyip ulusal her sentez için illa bir devrimci demokrat mayas aramak, olamayacakları bu amaçla zorlamak, tarih bilincinden yoksunluktur.

NEDEN

"NASIL YAPMALI?"

Buraya dek Çernişevski ve "Nasil Yapmalı?"ya ilişkin *doğrudan* pek az şey söyleyebileceğimin farkındayım. Denebilir-se, kimi sonuçları vurgulamak ve bunların uzantısı kırmızı ışıkları en baştan yakmak için bu yolu yegledim. Akla, kuşkusuz çok önemli sorular gelecek: Koskoca bir 1860'lar kuşağı, daha sonra da Lenin, Çernişevski'de ve "Nasil Yapmalı?"sında ne bulmuştu?

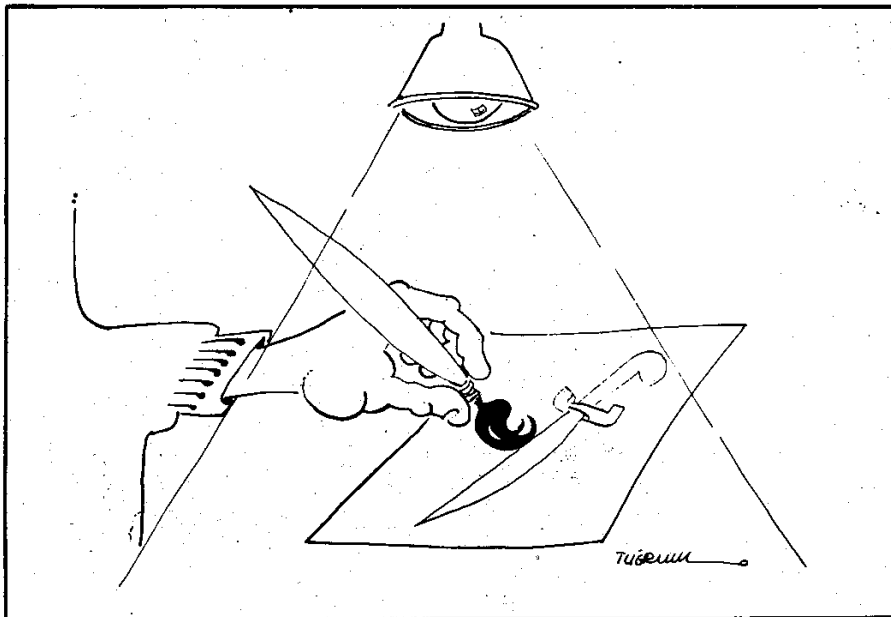
Bu sorunun en net yanıtının gene "Nasil Yapmalı?"dan bulunabileceğini sanıyorum. Çernişevski konusuyor: "Gerçek teori soğuktur ama insana sıcak nasıl bunacağını öğretir." (2) Çok güzel çok öz-ölü değil mi? İşte yanıtı, böyle verebiliriz sanıyorum: Rusya 20. yüzyıla dönerken, 19. yüzyılın marksizmi bu ülke için belki de koskocaman bir soğukluktu. Ama aynı teori, bolşeviklere sıcak neredede ve na-

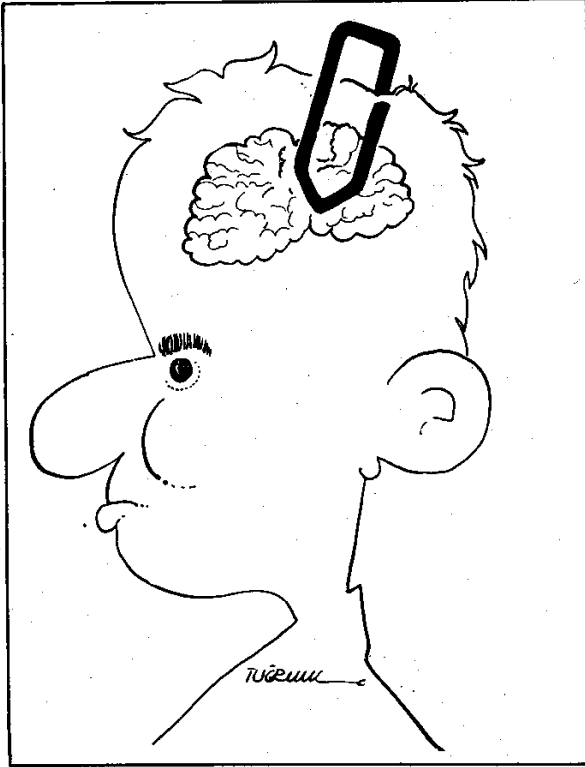
sıl bulunacağını öğretti. Kısacası Lenin Rusya'daki toplumsal mücadele açısından gerekli sıcaklığı, gene aynı açıdan gerekli bir insan tipolojisinin *kaynaklarını* (dik-kat, kendisini değil, kaynaklarını) Rus devrimci demokrasisinde buldu. Çernişevski ve "Nasil Yapmalı?" bolşeviklere bu "sıcaklığı" duyurdu; ortaya bir devrimci tipoloji önerdi. Kuşkusuz, çok önemli ve çok anlamlı. Ama tam tamına buraya kadar. Lenin Çernişevski'de gelişkin bir sistemi, sınıfsal doğruları ya da iyi bir edebiyatı değil, bir siyasal dinamizmi ve sıcaklığı bulmuştur. Rus devrimci demokrasisinin liberallerden büsbütün kopmuş ve karşıt konumu, bu kaynağın değerini artırır. Ama gene dikkat: Rus devrimci demokrasisi, kendi dinamizmi ile ortaya ikameci bir sistem çıkarmıyor; bolşevizm, maddi silahlarından *birini* devrimci demokrat gelenekte, onun devrimci tipolojisinde buluyor. Ayrımı görmek çok önemli.

Daha ötesi zorlama olacaktır. "Nasil Yapmalı?"daki ortaklaşmacı toplulukların Lenin'in asıl esin kaynağını oluşturduğunu söylemek, giderek romanın önem ve anlamını burada bulmak ise, kanımca tam bir saflıktır. En başta Lenin'i tanımamak demektir. Bir de kendi ütopyacı modelleri, kaynaklardan "biri" olarak marksist teoriye "mecc olan" Fourier'ye haksızlık etmek demektir...

Nasil Yapmalı'nın dikkatli okurları belki "hepsi bu mu?" diyorlar şimdi. Kuşkusuz değil. Önem açısından, buraya dek söylenenlerden hiç de aşağı kalmayan birkaç nokta daha var. Bir yanıyla verebileceği esinler, öte yanıyla düşürebileceği geri dönüşmez yanıtlar açısından büyük anlam içeren noktalar bunlar. Çernişevski ve "Nasil Yapmalı?" bağlamında, düşüncenin özünü oluşturan, birbirleriyle bağlı bu iki nokta şöyle adlandırılabilir: Erdemli bencillik ve yeni insan tutkusu...

Öyle sanıyorum ki erdemli bencillik ve yeni insan tutkusu (beklentisi de denebilir) "Nasil Yapmalı?"nın temel masajını oluşturu. Toplum ve insanlığı tam anlamıyla yararlı olabilmenin, belli bir bireyci doyumdun ve erdemli bir bencillikten kaynak bulması, hemen söyleyeyim, bana hiç de ters ya da ürkütücü gelmiyor. Üstelik bu yaklaşım yalnızca Çernişevski'ye ya da Rus devrimci demokratlarına özgü bir yanı da yok. Helvetius'a bağlıyor. Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte hız kazanan bireyselleşme ve toplumsallaşma dinamikleri, bir-y toplum ilişkilerini daha karmaşık bir yapıya kavuşturuyor. De Mandeville, Julien de la Matie, topluma insanlığı yararlı olarak doyum sağlayan bir benlikten, bencillikten söz ediyorlar. Dostoyevski'nin pek çok kahramanı da hep ikirciklenip sinik tavrı alsalar bile,

bencillik-topluma yararlılık ilişkisinin bilincindedir.

Burada açıkça söylemek gerek: Özelemleri ve tutkuları olmayan, ancak toplumsallıkta realize edebileceği kimi boşlukların kendi bireysel gelişimine de olumsuz damga vurduğunu göremeyen bireyden kalıcı ve soluklu toplumsal mücadele adımı çıkmaz. Buna, ne Çernişevski'de ne de bir başkasında itiraz etmek mümkün değil. Ancak, Çernişevski'nin erdemli bencilliği, belli bir kaderlikle birlikte "yeni insan" aransına bağlandığında bazı çan sesleri duyulur hale geliyor. Tehlike çanları mı? Dönemi için hep umut ve dirilik yaratan bir yapıttan tehlike çanları duyulabilir mi? Kanımca duyulabilir: Özellikle başka zamansallıklar, ülkeler açısından ve toy izleyiciler yüzünden. Son olarak buna değinmeye çalışacağım.

HÜLYA BİLİMİ İKAME EDER Mİ?

Çernişevski'nin erdemli bencilliğini, kuşaklar olarak iki ayrı doğum beklentisiyle birlikte değerlendirmek gerekiyor. Daha açığı, erdemli bencillik, gerçek anlamına ancak *iki ayrı kuşak* determinizmi ile birlikte kavuşabiliyor. İlk kuşak öncülerden oluşuyor. Öncüler, gelip geçici, belki de sembolik haberciler işlevini görüyorlar. Sonraki kalıcı kuşak ise, öncülerin mirasına dayanarak güçlü, nicelikli ve kalıcı bir özellik kazanıyor. İlk kuşağın geçiciliği, bu kuşağın erdemli bencillerine çok kısa sürede ve az bir nicelikle geliştirilmesi gereken ağır görevler yüküyor. Yüklerinin ve görevlerinin ağırlığı ölçüsünde, erdemli bencilliğin asıl tadına bir bakıma bu ilk öncüler varyolar. Özetle böyle.(3)

Çernişevski'nin bu kuşak determinizmini materyalizm sınırları içine taşımak, kesinlikle mümkün görünmüyor. İlk kuşağın nicelsiz ve kısa süreli ömrü nedeniyle ağırbaşlı görevleri, onu daha çok şey "sergilemeye" zorluyor. Böylece, erdemli bencillikten alınan tad, zamanla ürktü-cü bir mazoşizme dönüşebiliyor. 1850'ler ve 60'lar Rusya'sında populistçe motifler taşıyan bu mazoşizm, aynı temelden hareket edildiğinde, günümüzde egzantrizm çeşitli türlerine çanak tutması mümkündür. Uzakta da olsa, çan ses-

lerinin duyulduğunu söylüyorum.

Çernişevski'nin öden vermez siyasal kişiliğinde ve yarattığı tiplerin konumlarında sembolleşen "erdemli bencil" ilk kuşak, kalıcı ürününü daha sonra verdi mi? Verdiyse, bolşeviklerle mi? Burada çok açık olmak gerek: Bolşevikler, Rus devrimci demokrasisinden kuşkusuz çok şey aldılar. Ancak hiçbir zaman Çernişevski'nin öngördüğü anlamda bir bir kuşak olmadılar. Bolşevikleri Lopuhov'a, Kirsanov'a, giderek Rahmetov'a benzetmek çocukluktur. Onlara indirgemek, bolşevizmi, aynı Batı'lı ürkek entelijan-siya doğrultusunda, karikatürleştirmektir.

Artık özetlemek ve bağlamak gerekiyor: Bir ilk çıkış kaynağı olarak, erdemli bencillige evet. Ama sonra bireyselliğin örgütsellikte, kişilik bilincinin tarih bilinciyle takviye edilmesi koşuluyla. Tarih bilincinin yokluğu, beklenen "yeni insan" a tarih ve toplum dışı ütopyik özellikler ilşitiriyor. Bu yanı sıra da beklenti, sezginin zaman zaman süsleyip canlandırdığı idealistçe bir aransa dönüşüyor. Geleceğe yönelik beklentiler, nesnel temellerinden uzaklaştığı ölçüde silikleşiyor. Geriye erdemli bencillik adına, yaşımı yalnızca ve yalnızca şovanyelik-egzantrizm karşımı bir duygusallıkla sürdürüp noktalama yolu kalıyor.

Bu, bilimi, birikimi ve daha pek çok şeyi yok saymak demektir.

NOTLAR

(1) Çernişevski, N.G.: *Nasıl Yapmalı?* Çev: Güneş Bozkaya, cilt:1 Yar Yayınları, İst. 1972, s. 39. (İpin ucu artık kaçınıp da olsa hatırlamak-ta yarar var: Çernişevski'nin romanı ile Lenin'in gene çok ünlü çalışması tam tamına aynı başlığı taşırlar. Tam çevirinin kanımca "Ne Yapılmalı" biçiminde olması gerekir. Lenin'in çevirisi Türkiye'de "Ne Yapmalı" olarak yerleşti. Sonra 12 Mart döneminde sanırım belli endişelerle Çernişevski'nin romanının başlığı "Nasıl Yapmalı" oldu. Böylece Türkiye'nin kendine özgü yayıncılık süreçlerinde sözgelimi "Çimento" "Fabrika" olurken, yaklaşık 110 yıllık "Ne Yapmalı" da "Nasıl Yapmalı"ya dönüştü.)

(2) Çernişevski; a.g.e. s. 157

(3) Çernişevski'nin bencillik-kuşaklar ilişkisini "Nasıl Yapmalı?" da sergileyişi için özellikle bkz. cilt 2 s.75-77, 192 (Rahmetov'un değerlendirme ve önerileri) ve ayrıca bir bölüm; "Onlar için en üstün mutluluk ve en büyük zevk, saydıkları, sevdikleri insanların onları birer asil insan olarak tanımlarlar, bunun için türlü zahmetlere girişiyorlar ve gördüğün gibi ne marifetler icad ediyorlar" s.241

Oğul Oğul Bal Oğul Tuna Şenyuva Şiirler

DUVAR
YAYINLARI

Ederi : KDV dahil 400 TL.
İsteme Adresi : Duvar Yayınları
Eti Yapı-Koop A-2 Blok
Zemin kat 22 Hipodrom
Ankara

EDEBİYAT DOSTLARI 'muza

Yaz aylarında; denizlere ve "memleket"lere doğru yaşanan "dağılmalar" ve sıcakların dayattığı "rehavet" in etkisiyle olsa gerek, genellikle kitap ve dergilere olan "talep" in düştüğü söylenir. Okumanın yapılmadığı gibi bize göre yaz'ı da yoktur ama gelin gö-rün ki otobüs ve tren bileti satış gi-

selerindeki görevlilerin yanına birer de "Edebiyat Dostu" oturtup bir bileti alana bir de "Edebiyat Dostları" satma olanağımız da yok! Durum "muvacehe"sinde biz de ne yazık ki kurula uyup temmuz ve ağustos sayılarını tek sayı olarak yayımlamaya karar verdik. Eylül'de yine birlikte olacağız!

EDEBİYAT DOSTLARI 'muz...

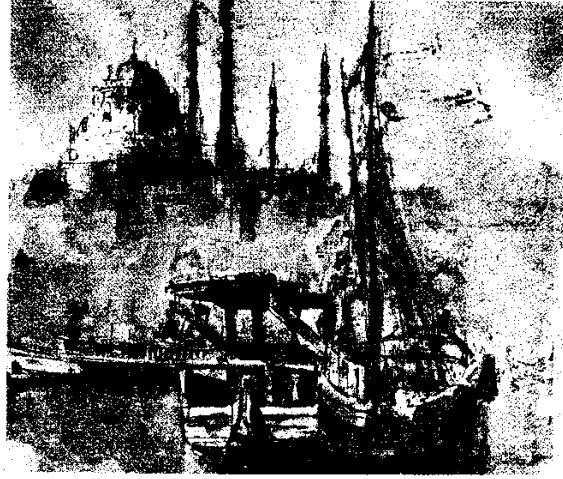
YASAK GONCALAR DÖVMEK

Yedisi kırkı ellikisi
İnsan bu
Ganimeti; terkiğine günah denmiş acılardır
Ve hayat besmelesiz bir tövbe suresiyle gömülür
Ademoğlu unuttur bir sabah hatırlamayı
Dağılırken araya
Altın dişli falcının baklacıkları
Yedisinde ihtimaller:
Uzun bir değnek çığırışçasına kulak üstünde
Biri belki gözyaşı, biri şımarmak!
Yedisinde hakkı kullanılmamış yığınla cuma
Kırkı ellikisi:
Rabbın yalan şarkısı selâ kıyamet gibi.

Toprağın sevabı günahı yoktur
Bir sevmek bir istihsal
Yazdırmaz sağdan açılan deftere
Kurbanıdır hürriyetin
Kokulu dua sakallarının tükürür kırçıklarına
Yedisi kırkı ellikisi
Tek bir ukde bırakmadan yerin dibine
Gelmışken kurcalamak
İlme ve ziyaya açılan kapılarında rahmin
Lıkr lıkr zemzem dudaklarını
Kan gelirmiş. Sevabı günahı yoktur
Kan gider
Toprağın ahretliği midir ki böyle üzüldür?
Kanın gözleri terler kalb boşalırken.

Göge açılmış avuçlarıma
Allahın inkarına mutlak delil olan
Yıldızlar düşüp sıçırıyor.
Dizi dizi kurnalarda dirseğe sıyrılmış mintan
Abdest beş kere az günde
Çıkarmak için morarmış ruhtan
Bir zerre nikbinliği.
Macera uğultuyla tükeniyor çoğalarak
Hayatın arka bahçelerinde
Bir oyun bile oynayamadan işte
Çalıverdi sonunda biten teneffüs zili
Sınıfımızın bir yerlerinden de ben
Heyecanla sözlüye kaldırıyorum
Duvarı upuzun utaniyor çağlar atlasından
Yarı çıplak traşsız mağara adamı.

Hayırlarından çok evetleriyle
Ak sakallı dervişler
Doğrulup yatırlarından
Cennetten falan sözettiler
Kuşları andırır avazlar uzadı üstümüzden
Ya da bulutlardı, kanatları vardı çünkü
Ben ruhlara inanmam.
Mumlar söndü
Gün göründü
Uyuşmuş ağır bir kol gibi uyandım
Buysa eğer
Tatlı bir beraberlikse ölüm
Acı bir ayrılıktan yanayım ben.
Yedisi kırkı ellikisi
Değil. Hayatımız değil
Bedeli daha büyük ayrılığımızın.

SENTEZ

Biz bir doğuyuz seninle
Gidilir, dönülürüz.

Kayıkların, atların, yürümelerin
Yani bütün ulaşmaların has biçimiyle.
Bir sonmuş kadar buruk
Bir ilkmış kadar telaşlı
Bu yanılğı biçimiyle.
Bulunmak korkusu, gizlenmek zevki
Tam seçilir gibiyken gölgelerimiz
Geçilir, gidiliriz.

Bir küfrün
Kendimize kalmasına benzeyen sevgi
Yüzüne ve ardından değil
Korkular bulup, zevkler gizlemek
Bir dikenin turnağımızda çürüme sesi.

Ezilmiş karınca yuvaları, çizik saat cımları
Sen. Senin aynadan yaptığın kendi resmin
Ve benim
Arkasını sana imzaladığım hayatım
Ne son, ne ilk, ne arada
Sade aşkın
Tarifimiz olan biçimiyle
Görünür, kayboluruz.

Anlatılırız
Anlaşılmak olsaydı da...
Bir bekleyişi iskan ederek
Hep yürek kalkıntısı, hep gözden ırak
Bir yazı biçimiyle
Örtülür, unutuluruz.

Biz bir batıyız seninle
Keşfedilir, dönülürüz.

SEDAT BİLGİN

**EDEBİYAT
DOSTLARI**
AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ

Sahibi ve Yazışmaları Müdürü: Adalet ÇİTSAY.

Yönetim Yeri: Klodfarer Cad. Servet Han 41/35 Çemberlitaş/İSTANBUL. Yazışma adresi: P.K. 406 Kadıköy/İSTANBUL.

Ofset Hazırlık: Pano Grafik. Baskı: Metinler Mat. Dağıtım: Etkin Dağıtım

Fiyatı Yurtiçi: 400 TL. Yurtdışı 3 DM. Yıllık abone bedeli 4000 TL. Yurtdışı yıllık 30 DM. Abone bedeli posta havalesiyle P.K. 406 Kadıköy/İstanbul adresine gönderilebilir.